

ԳԱՆՏՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆ ԵՐՈՒՍԱԼԷՍԻ ՀԱՅ ԳԱՅՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ
ԻԱ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ 1947

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

— Քսանամեակ մը .	1
— Անցնող տարին .	8

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

— Սրահ' խօսքեր .	Ե.	11

ԿՐՕՆԱԳԱՏՄԱԿԱՆ

— Նարեկը Հայ գրականության մեջ .	Եղիշէ վարդապետ	14

ԲԱՆԱՍՏԵՂՃԱԿԱՆ

— Անցնող տերը .	ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՎՐԴ.	18

ՀԻՄՆԵՋԵՐ

— Խրատական բան սիրոյ եւ խաղաղության .	Հրատ. Ն. Վ. Ծովակալան	18

ԵՄԲԵՏԱԳԱՏՄԱԿԱՆ

— Էջմիածին եւ Երուսաղեմ .	Ն. Վ. Պ.	20

Արձանագրութիւններ Ազգային-եկեղեցական ժողովի .

24

Յոբէլեան Ն. Ս. Օծուբիւն Տ. Տ. Դարեգին Ա. Կաթողիկոսի Կիլիկիոյ .

27

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

— «Համայնապատկեր Հայ Մշակոյթի» .	29
— «Բարձրբերդ» .	30
— «Անգին» .	30

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

— Եկեղեցական եւ բեմական .	30
— Պատշոնականք .	32

ԲԱԺՆԵՐԻՆ

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգինն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 10
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է

Հասցէ՝ Rédaction de la Revue Arménienne SION
Patriarcat Arménien, Jérusalem-Palestine

Ս Ի Ո Ն

ԻԱ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1947

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

ԹԻԻ 1

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՔՍԱՆԱՄԵԱԿ ՍԸ

Սովորութիւն դարձած, կամ ճոխ արդիւնքներով հանդիսաւոր իրաւունքի մը զգացումը չէ որ կանգ առնել կուտայ մեզի Սուրբ Աթոռոյս Պաշտօնաթերթ Սիոնի քսանամեակին շուրջ, այլ յարգանքի պարտականութիւն մը հանդէպ այն մեծ հոգիներուն, որոնք սկզբնաւորեցին և առաջ տարին զայն, մերթ արդիւնաւէտ և մերթ վարանոտ, և սակայն միշտ ծառայութեան մը ոգիով և բարի փափաքներով:

Կը խոստովանինք թէ սկզբնաւորուած գործը միշտ նոյն թափով և արդիւնաւորութեամբ չընթացաւ, կարելի չեղաւ թերեւս ամբողջապէս իրականացնել Կօնական, Գրական և Բանասիրական այս հանդէսին նպատակը, սակայն գոհունակօրէն կը նայինք արդիւնաւորուած տարիներուն: Եթէ չենք յաջողած բովանդակօրէն ընել այն ինչ որ պարտ էինք ընել այս հանդէսով, չենք թերացած նոյն ատեն ընելէ ինչ որ մեր պարտքն էր ընել: Կարելի՞մ էր եթէ ոչ ցանկալիք, այս է եղած Սիոնի ճիշդ քսան տարիներու ընթացքին և ժամանակի չարիքին ու բարիքին յամընթաց: Պարզ, եթէ Սիոնը, ըստ ամենայնի, չկրցաւ պանծացնել իր նպատակը, կրցած է արդարացնել սակայն իր գոյութիւնը:

Սիոնի նոր շրջանը կը սկսի Դուրեան Պատրիարքի օրով, իբրև օժանդակ կրթական և վերանորոգչական այն մեծ գործին՝ որ իրմով սկզբնաւորուեցաւ Սիոնի այս բարձունքին վրայ: Դուրեան Սրբազանը Հայ Երուսաղէմի պատրիարքութիւնը ստանձնած էր կատարելու համար ճշուրդ վերջին պատրիարքութիւնը ինչպէս ինքը սովոր էր ըսել: Նիւթական բախտորոշ միջոցներ, Տնօրինական Ս. Տեղեաց խորհուրդը, և վանքին՝ բաղմադարեան և ազգային սրբութեանց զգացումը կը պատրաստէին արդէն կրօնական ու կրթական բարգաւաճ ձեռնարկի մը մտածումը: Ժառանգաւորաց վարժարանի վերակազմութիւնը, Սրբոց Յակոբեանց տպարանի վերաբացումը և Սիոնի նորոգ հրատարակութիւնը իրագործումներ եղան այդ մեծ մտածումին:

Միջավայրի կրօնազգաց մթնոլորտը, ժամանակի պահանջները և ձեռնասանձերը՝ (Դուրեան Պատրիարք, Բաբգէն Նպիսկոպոս, որ Սիոնի առաջին չորս տարիներու քիփորձ ու կարող խմբագրապետը եղաւ, Մեսրոպ Սրբազան, ապա

Թորգոմ Պատրիարք, որուն օրով Սիոն իր ամէնէն փառաւոր շրջանը բոլորեց) կարելի և արդիւնաւոր ըրին Ս. Յակոբայ Պատրիարքութեան Պաշտօնաթերթի հրատարակութիւնը, և Սիոն այդ օրերուն՝ բովանդակ սփռուքի հայութեան ակնկալութեան, գորովի ինչպէս հպարտութեան առարկան եղաւ: Մեսրոպ Պատրիարքի շրջանին Սիոն շարունակեց հաւատարիմ մնալ ինքզինքին, հակառակ ներքին և արտաքին դժբախտ բերումներուն: Եւ այսօր քսանամեակ մը վերջ, երբ կը նայինք Սիոնով կարելի եղած արդիւնքին, զոհոնակութեան զգացում և երախտագիտութիւն ունինք միայն հանդէպ անոնց՝ որոնք ջանացին և նիւթեցին մտքի այս գործը, որ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ոգին և ուղղութիւնը բացատրող ու տարածող, Աւետարանէն բխող խաղաղիկ և փրկարար ներշնչումներ բաշխող և մեր եկեղեցագիտական և բանասիրական հարցերուն կարևոր լուսաբանութիւններ բերող գործունէութեամբ, իր որոշ արժէքն ու տեղը ունեցաւ և ունի հայ մամուլին մէջ:

Սիոն իր առաջին թիւին առաջին էջը գաղափարող պաշտօնադրին համեմատ, պիտի ըլլար առաւելապէս կրօնական, բանասիրական և որոշ չափով միայն զրական հանդէս մը: Գոհացում տալ հոգևոր այն պէտքին՝ զոր զգացեր է ու կը զգայ միշտ մեր ժողովուրդը, ու Աւետարանէն բխած ներշնչումներ տանելու նաև անոնց՝ որոնք իմաստութիւն ունեցեր են միշտ, իրենց մտքի բոլոր հայեցողութիւնները ներդաշնակ պահել մարդկային զգացումներու ամէնէն նուիրականին, կրօնի հրամայականներուն հետ:

Կրօնաբարոյական նիւթերէն զատ՝ Սիոն պիտի ջանար մշակել նաև տոհմային հին մատենագրութիւնը, և հայ եկեղեցագիտական և բանասիրական հարցերուն բերել իր կարելի լուսաբանութիւնն ու բաժինը: Հոս անհրաժեշտ է դիտել տալ թէ Սիոնը իր այս յառաջադրած վերադիրներէն ոչ մին ուղեց ամբողջապէս ըլլալ: Անիկա ոչ զրական թերթ մըն է բառին մասնագիտական առումով, ոչ բանասիրական հանդէս մը՝ բառին ակադեմական հասկացողութեամբ: Իբրև Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Պաշտօնաթերթ, անիկա հանդէս մը ըլլալէ աւելի, հաստատութիւն մը, դպրոց մը և ոգի մըն է, ուր օգտակար, տոհմիկ և բարձրացնող բոլոր տեսակի նիւթեր իրենց տեղը ունին, և կրօնական ու իմացական սնունդին հետ միասին զոհացնել կը ձգտին ազնուագոյն ճաշակները: Սիոնի բոլոր գրիչները առանց բացառութեան տէրն եղան իրենց նիւթերուն:

Սիոն կրօնաթերթը իրեն գրիչ ունեցաւ վերջին շրջանի մեր Եկեղեցւոյ և ազգային մեծագոյն գէմքերը, որոնք խորունկ ճանաչողութիւնը մշակել էին ամենալուրջ պատրաստութեամբ Հայ Եկեղեցւոյ և հայ պատմութեան մեծատարած յղացքներուն: Հասարակ քարոզներու, սովորական գիտելիքներու և հրահանգութիւններու չէ որ կը հանդիպինք հոն, այլ ազգային բարձր ոգիով և Աւետարանի իմաստութեան ներշնչեալ գրութիւններու: Հոն աստուածաբանական, Ս. Գրոց մեկնութեան, քրիստոնէական բարոյագիտութեան վերաբերեալ ամէն գրութիւն Եկեղեցիի կեանքին մէջ ապրուած կրօնքին ուսուցումն է որ կը պատմէ:

Սիոնը իր ծրագիրն ու մեթոտը ունեցաւ, ոչինչ կայ հոն պատահական կամ ըստ հանդիպման առնուած. ընդհակառակն ամէն ինչ կանխաւ յանձնաբարուած ու սերտուած ըլլալու տպաւորութիւնը կուտան ընթերցողին: Գրա-

կանութիւն չէ հանդէսին մտահոգութիւնը, բայց իր պահանջը եղաւ մաքուր հայերէնը և ազգային ու կրօնական ոգի։ Սխռն երբեք չընդունեց արգահատելի գրուածքներ՝ որոնց ուրիշ թերթերը շատ յաճախ այնքան լայն կը բանան իրենց էջերը։

Ամէն թիւ ունեցաւ և ունի իր խմբագրականը, ուր այնքան լայն և մագիստրոսական շունչով ու հասկացողութեամբ եկեղեցական և հասարակական հարցեր մշակուեցան։ Սխռնի բոլոր խմբագրականները այնքան յաջող իրենց նիւթին ընտրութեամբ, շինիչ և ուսուցանող հանգամանք մը ունին և խիստ համապատասխան կրօնաթերթի մը կամ պատրիարքութեան մը պաշտօնական հրատարակութեան լրջութեան։ Վասնզի Սխռն առաջին օրէն ունեցաւ ժողովրդական խորունկ ճանաչողութեամբ վարպետ հրապարակագիրներ, յանձին Բաբգէն Եպիսկոպոսի և Թորգոմ Պատրիարքի։ Նրկուքն ալ իրենց փորձառութեան քուրային մէջ ձուլուած տեսութիւններ ու հայեացքներ ունէին մեր ժողովուրդին և Եկեղեցիին կացութեան և բարեօրոյն և բարձրացման համար, և կը ներկայացնէն ողմիտ, հեռատես, իմաստուն կարծիքներ, իբր հասուն խորհրդածութիւններ մարդերու՝ որոնք մեր անցեալը խորապէս ուսումնասիրած և մեր ներկան իրենց համապարփակ պատկերին մէջ տեսած ու ճանչցած էին։

Բաբգէն Եպիսկոպոսի խմբագրութեան շրջանին, Սխռն աւելի ճոխ է իր բանասիրական, կրօնական և պատմական նիւթերով, վասնզի այդ շրջանը կը պայմանաւորուի այդ նիւթերու մեծ վարպետներէն։ Դուրեան Սրբազանի «Բառազնական դիտողութիւնները» իր «Մանդակունւոյ ճառերուն մէկ նոր ձեռագիրը», «Մեր թարգմանիչներու կարծեցեալ եբրայագիտութիւնը» և «Նկատողութիւններ Եգիպտի աստուածաշնչական վիպութիւններու մասին» աշխատութիւնները, իբր քննադրական նկատողութիւններ՝ ձեռագրաց բաղդատութեամբ կատարուած, ունին լայն ու խոր հմտութեան և լուսաւոր հասկացողութեան կնիքը, ուր կ'երեւի ներկուռ բանասէրն ու հայագէտը՝ իր սուր դիտողութիւններով, հանճարեղ մտածողութեանց և գրական շնորհի տուրքերով։

Իսկ «Աստուածայայտնութեան Խորհուրդի» շուրջ իր կրօնական և հոգևոր կեանքի մասին աւետարանական խորհրդածութիւններու շարքը՝ իրենց գրական յօրինուածքով և կրօնական տաք շունչով, պիտի մնան մեր կրօնական գրական նութեան անստղծ յմուշներէն։

Գառնիկ Ֆնտզեան, իր «Վարք Մաշթոցի» ուսումնասիրութեամբ, Ֆրէտերիք Յ. Մուրատ իր «Նշխարք նախնեաց մատենագրութեան» և «Պարապմունք ի Սուրբ Գրիոր Նոր Կտակարանի» աշխատութիւններով և Ն. Ալբալեան իր «Բանասիրական մանրուք» նկատողութիւններով, այդ օրերու Սխռնը կը վերածէին պատմա-բանասիրական հպարտ բեմի մը, ուր հայերէնի հին և նոր լեզուական երևոյթներու պատկանող դիտողութիւններ և կուսումներ, մատենագրական համեմատութիւններ ու ճշտումներ և ստուգապէս քրիստոնէական ոգիով կատարուած ուսումնասիրութիւններ, հմտութեամբ և ոգիով լի, նրբախոյզ դատումի և նուաճումի զեղեցիկ նմոյշներ պիտի մնան։ Յիշուած հեղինակները որքան հմտութեան՝ այնքան ալ հաւատքի մարդեր, թէ և արդիական գիտութեան ճրագով՝ բայց հին գզաստ իմաստունի գզացումով է որ կը կատարեն խուզարկումի իրենց գործը։

Իսկ Մ. Եպս. Աղաւնունիի «Հայկական հին վանքեր և եկեղեցիներ Ս.

երկրի մէջ» աշխատասիրութիւնը, ամենագեղեցիկ մէկ նմոյշն է պաղեստինագիտութեան, որ Ս. Գրոց քննաքանութեան և ընդհանուր եկեղեցական պատմութեան հնախօսական բաժնին ամէնէն կարևոր ճիւղերէն մին է այլևս, և որ շնորհիւ Բրիտանական հոգատարութեան Պաղեստինի վրայ, Երուսաղէմի մէջ և շուրջ, Գալիլիոյ մէջ, Յորդանանի անապատին զանազան կէտերուն վրայ և այլուր ամէն կողմ, տեղի ունեցան պեղումներ և Գոմինիկեան ու Յրանչիսկեան Միաբանութեանց և մասնաւորաց շանքերով մարմին առաւ հսկայական զրականութիւն մը, որ կ'ընդգրկէ Աստուածաշունչի գիտութեան, Պաղեստինի աշխարհագրութեան և հնախօսութեան, երբայրաբանութեան, Խորայէլի պատմութեան, Հին և Նոր Կտակարաններու ըմբռնումը դիւրացնող ազգաբանական, ժողովրդագրական և կրօնապատմական խուզարկութեանց բոլոր մանրամասնութիւնները։ Այս մեծ և ընդհանուր շարժումին մեզի հաղորդ կ'ընէ Մ. Եպս. Աղաւնունին, որ բարեխիղճ երկայնատութեամբ հաւաքած է շատ բան, ինչպէս մեր հին մատենագրութեան և ընդհանուր եկեղեցական զրականութեան մէջէն՝ այնպէս ալ նոր պեղումներով երևան եկած փաստերով և յայտնութիւններով, ջանացած է կազմել կարելի ծանօթութիւններու շարքը Ս. Երկրի մեր սեպհականութեանց մասին։

Բարեկէն Եպս. որ աւելի քան հինգ տարիներ իր գերազանց ուսուցիչին, Գուրեան Պատրիարքի աջ բազուկն ու հաւատարիմ գործակիցը եղաւ Երուսաղէմի վանքի մտաւորական վերակազմութեան մէջ, իբրև խմբագրապետ Սիոնի, զայն իր առաջնորդներով կրօնաբարոյական և պատմագիտական յօդուածներով զարդարեց ու փառաւորեց ամէնէն աւելի։ Իր խորին համոզումն էր թէ Աստուած մեր երկնիկ և քաջ նախնեաց ձեռքով սքանչելի գործեր, հրաշքներ կատարած է մեր անցեալին մէջ, իր ճակատագրի բարձրութեան վրայ բռնելու համար մեր ազգը, իր մշակած կրօնաբարոյական զրականութեան մեծագոյն ճիգն է եղած ցուցնել այդ խորհուրդը։ Այս է գաղափարը որու առանցքին շուրջ կը դառնան իր բոլոր տեսութիւնները։

Հայաստանեայց եկեղեցին անոր մտքին առջև պատմութիւն մը՝ յաջորդութիւններու շրջան մը ըլլալու չափ ու աւելի, այժմեական դաս մըն է, որքան անհանձն զբօշ մը որ կախ մնաց մեր կործանումներուն վերև դարեր ու դարեր։ Այդ մտատեսիլին իբրև արգասիք կը մնան Սիոնի էջերուն վրայ իր «Պետութիւն և եկեղեցի» և «Հայաստանեայց եկեղեցւոյ բարեկարգութեան վերաբերեալ խնդիրները» ու նման անդրադարձումները մեր անցեալի ու ներկայի կեանքին շուրջ։

Իսկ «Դասեր Աւետարանէն» իր անսթեկեթ, թէև միշտ զրականօրէն պարկեշտ կերպով յարգարուած, ու շիտակ գաղափարին զացող քարոզները կրօնական պերճախօսութեան նմոյշներ են, որոնց առաջնորդող մտածումն է կեանքի իսկութեան՝ մէկ որոշ իմացութիւնը և արժեւորումը։ Կեանք՝ իր առօրեայ և գործնական իմաստով, կեանք՝ իր ազգային, մտաւոր և հոգևոր հասկացողութեամբ և վերջապէս կեանք՝ իր աստուածային ըմբռնումով։ Իր խօսքը այսպէս՝ կեանքին քարոզն էր ամէնէն աւելի՝ ու այդ իսկ պատճառով կ'անցնէր ժողովուրդին, դէպի անոր սիրտը իրեն ճամբայ բանալով երբեմն։

Թորգոմ Պատրիարքի օրով Սիոն աւելի զուսպ և զոլոր նկարագիր մը հազաւ, իր մագիստրոսական խմբագրականներէն սկսեալ, մինչև իր կրօնական

մտածողութիւնները, մինչև իր խնամուած գրախօսականներն ու մահազրականները և խմբագրական ներքին աշխատանքին մաս կազմող օրուան մարդոց և դէպքերու անդրադարձումները, ունին ինքնայատուկ տեսութիւններ և դատումներ՝ որոնք խիստ շահեկան կը դարձնէին իր արտայայտութիւնները :

Սիռն իբր կրօնաթերթ, զբաղած է առհասարակ կրօնական և եկեղեցական հարցերով և Թորգոմ Պատրիարքը կրցաւ թերթին տալ այդ ձգտումը : Մասնաւորաբար Սիռնի մէջ ուշագրաւ տեղ մը ունին իր քարոզները և տօնագիտական յօդուածները, որոնք յաճախ իր խմբագրականներուն լրացուցիչներն էին : Եօթը տարիներ շարունակ անկիւ Սիռնը լեցուց իր գրչի և մտքի բազմակերպ շնորհներով : Իրեն համար թերթը լրացուցիչ մասն էր դաստիարակութեան, կրթարանը՝ ուր պիտի փայլէին միտքն ու գրիչը, սիրտն ու հոգին ապագային համար պատրաստողներուն : Այս գետնին վրայ ան կը մնար անհուած, բազմակողմանի, խոր և օրինակելի . գրելը խօսելու հետ զուգընթաց և իր կեանքի անզանցառելի անհրաժեշտութիւնը եղաւ, զինք իր մեծութեանը հանող գոյգ թեւեր :

Շահեկան է հոս յիշատակել նաեւ իր կրօնական թարգմանութիւններէն զլիաւորաբար Ժ. Պ. ի «Յիսուսի ուսուցումը ըստ համատեսականներու» որ անաւարտ մնաց : Իսկ իր «Իրիմեան Հայրիկ»ին և «Եղիշէ Պատրիարք Դուբեան»ի նման գործ մը ըլլալու սահմանուած էր Բաբգէն Կաթողիկոսի կենսագրական նօթերը, որ դժբախտաբար անաւարտ մնաց :

Թորգոմ Պատրիարքի օրով Սիռնի գրական բաժինը աւելի ճոխացաւ : Նախ ինքը, պատրիարք ըլլալէ առաջ և յետոյ, Սիռնի մէջ հրատարակութեան տուաւ բազմաթիւ ինքնագիր և մանաւանդ թարգմանածոյ քերթուածներ : Յետոյ Արսէն Երկաթ, Վահէ-Վահեան, Եղիվարդ, իսկ այս ամէնը համաձուլող և մթնոլորտող մեծ վարպետը, Օշական, իր «Սաղիմական»ով, «Երբ պզտիկ են», «Հրաշքը», «Այն օրերուն», «Աստուծոյ շունչով», «Երբեմն», «Մոռցուած բաներ», «Երբ հինները կը կարգանք» և նման արտայայտութիւններով Սիռնին կը բերէր վճռապէս գրական իր կնիքը : Նորութիւն մըն էր նոյն ատեն խորհրդագրաց իմաստասիրութեան փորձը զոր Շ. Ռ. Պէրպէրեանի գրիչը իրագործեց և Պատանական տիպոգրի և Պերկսոնեան թափանցումի կրկնակ շնորհներով : Իր խորհուրդներու շարքը աւելի քան նորութիւն մըն է, գեղեցիկ նմոյշ մը իմաստով տրոփուն արձակի :

Հոս կ'արժէ անդրադառնալ այն երիտասարդ սերունդին՝ որ ուղղակի կը բխէր երեք մեծ եկեղեցականներու ոգիէն, Կիւրեղ Վարդապետ, Տիբեան Վարդապետ, Նորայր Վարդապետ, Սիոն Վարդապետ, Պարզեւ Վարդապետ, Հայկազուն Վարդապետ, Սերովբէ Վարդապետ, Շաւարշ Վարդապետ, Եղիշէ Վարդապետ, Հայրիկ Վարդապետ, Պսակ Վարդապետ, Ա. Վ. Հատիտեան, Գրիգոր, Բաբգէն, Թորգոմ, Յակոբ, Խաւակ Աբեղաները աւելի կամ նուազ չափով հմտութիւն, տաղանդ և կարողութիւն երևան բերին Սիռնի այս քառամասեակ հերկին մէջ, ոմանք տիրական, ուրիշներ խուզարկու և եռանդաւոր իրենց իմացականութիւնը ձեռնհասօրէն փորձելով բազմատեսակ նիւթերու վրայ, եկեղեցական հմտութենէն մինչև բանաստեղծական նորօրինակ յղացքներ :

Եթէ բանասիրական յօդուածներ Թորգոմ Պատրիարքի գրչէն շատ քիչ

ելաւ, որոնք շատ հաշտ չէին գար իր խառնուածքին. միւս կողմէն սակայն իր շրջանին Սիոնը ունեցաւ պատմաբանասիրական աշխատանք կատարող շու մասնագիրներ:

Գարեգին Արքեպիսկոպոս Յովսէփեան իր «Վախթանգ Որդի Ումեկայ ու նրա տոհմը», և «Հաղբատի դպրոցի մի գլուխ գործոց» երկասիրութիւններով, Մեսրոպ Մագիստրոս իր «Պատմական տեղեկութիւններ Հայաստանի հողերի ոռոգման մասին», Աճառեան «Պատմութիւն Հայերէն Լեզուի» գործերով, Աղոնցի պատմական տեղեկագիրները, պատմական ու բանասիրական ճշտութեամբ անդրադարձութեամբ, և Ա. Ալպոյաճեան «Գրիգոր Կեսարացի պատրիարքը և իր ժամանակը» պատմական գործով, մեր մեծ երկասիրողներն ու պատմաբանասէրներն այսպէս քով քովի կը բերէին, իրենց որքան կարևոր նոյնքան հմտալից այս աշխատութիւններով, Սիոնին ընծայելով բացառիկ վարկ մը և լուրջ հանդիսարանի մը հմայքը մեր անցեալի վերակերտութեան:

Թորգոմ Պատրիարքի մահէն վերջ Սիոնի գործը շարունակուեցաւ Դուրեանի և իր աշակերտներու խումբի մը կողմէն, հովանաւորուած Թորգոմ Պատրիարքի յաջորդ լուսահոգի Մեսրոպ Սրբազանէն, որ հակառակ իր անառողջ վիճակին և վանքի ներքին տահնապներուն՝ ինչպէս նաև արտաքին աշխարհէն պատերազմով ստեղծուած դժուարութեանց, իր ջանքը չխնայեց Սիոնը կանգուն պահելու: Ոչ միայն պատրիարքական հովանաւորութեամբ մը գոհանալով, այլ և անոր տրամադրելով իմացական աշխատանքի լուրջ արդիւնքներ, քսանամեակի սկզբնաւորութենէն մինչև իր մահը:

Նոյն այդ ոգին է որ կը մղէ Սիոնի շուրջ վառ պահելու խանդը, Մեսրոպի յաջորդ Կիրեղ Պատրիարքի, աւելի երիտասարդ ու ջերմ հոգածութեամբ:

Այս շրջանին գլխաւոր աշխատակիցներ կը ներկայանան Արտաւազդ Արքեպիսկոպոս, Հ. Ն. Ակինեան, Օշական, Շ. Ռ. Պէրպէրեան, Եղիշէ Վարդապետ, Ծովական, Պարզ և Վարդապետ, Թորգոմ Արեղայ և ուրիշներ: Պատերազմը և կարգ մը ներքին դժուարութիւններ արգելք եղան որ Սիոնը կարենար նախկին թափով իր ընթացքը շարունակել, և սակայն հակառակ այս բոլորին անհկա չդադրեցաւ իր գոյութիւնը արդարացնող ճիգէն:

Նախորդ և վերջի շրջաններուն, ֆինայուն և գլխաւոր աշխատակիցներէ զատ, Սիոնի իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաև Դևոնդ Եպս. Դուրեան, Երուանդ Եպս., Վահան Թէքէեան, Գ. Մխալեան, Արշակ Սաֆրաստեան, Յակոբ Անտոնեան, Խ. Պ. Քարտաշ, Գարեգին Եպս. Տրապիզոնի, Յակոբ Դալիր, Վաչէ Սրապեան, Ակիւլինէ, Մ. Նուպարեան, Լևոն Էսաճանեան, Մ. Տամատեան, Եղուարդ Գօլանճեան, Հրաշ Քալարեան, Մ. Ս. Կիրճեան, Ն. Կատար, Ալիք և Անել: Իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաև մեր յայտնի պատմաբանասէրներէն Կ. Յ. Բամաճեան, Գէորգ Մըսրիլեան, Սիրարփի Տէր Ներսէսեան, Գ. Մամուր Փաթիմի, Յ. Քիւրտեան և Վ. Մելիքեան:

Այնպէս որ քսան տարիներու Հայ Երուսաղէմի մտաւորական կեանքը պայծառացնող այս ձեռնարկին թէ զաղափարական և թէ գործին պատիւը կ'երթայ անոնց միայն՝ որոնք ստեղծեցին և ձեռնհասօրէն վարեցին զայն: Անոնց յիշատակին հանդէպ երկիւղած, կ'ուզենք որ անոնց պատկանի միշտ պատիւը յառաջիկայի եւս ամէն յաջողութեանց:

Վերջացնելէ առաջ այս հարկադրաբար ամփոփ վերհաղումներն ու վերջիւ շումները, պարտք կը զգանք յիշեցնելու որ Սիւնը մասնագիտական բեմ մը չէր, և չի կրնար ըլլալ, պարզ այն պատճառով որ անոր յառաջադրութեանց գերազոյնը ուղղակի կրօնական սպաս մըն է, նորընծայ եկեղեցականներու միտքն ու գրիչը սրցնող մարդավայր մը: Եթէ անոր մէջ երեւցած են մեծ անուններ պատասխանատու գրութիւններու ներքեւ, ատիկա մտահոգութիւնն է տեսակ մը մտատիպար, տեսիլ՝ որուն պէտք է ձգտին բոլոր անոնք՝ որոնք Ս. Յակոբի ճամբով պիտի իջնեն այս ժողովուրդի մշակոյթի վերլուծումին և վերբերումին: Ահա թէ ինչու մեր ըրածը առանց խորանարդելու, կը հաւատանք մանաւանդ մեր ընելիքին: Սիւնը բեմ մըն է ամէնէն առաջ Ս. Յակոբեանց եկեղեցականներուն, բայց միևնոյն ատեն բոլոր անոնց՝ որոնք մեր պատմութեան, գրականութեան և մշակոյթին շուրջը ըսելիք նոր բան մը ունին:

Այս վստահութեամբ է որ կը բանանք երկրորդ քսանամեակը, լիայոյս թէ մեր ներքին ինչպէս նաեւ արտաքին աշխատակիցները իրենց լաւագոյնը պիտի տրամադրեն իրենց սիրելի այս հանգէսին:

Սիւնի այս քսանամեակի առիթով մեր խորին շնորհակալիքը կը յայտնենք բոլոր անոնց՝ որոնք իրենց մտքի և սրտի տուրքերով ճոխացուցին հանդէսը և կարելի ըրին ու ապահովեցին իր հրատարակութիւնը: Շնորհակալութիւն մեր պատուարժան աշխատակիցներուն և մեր ազնիւ ընթերցողներուն: Որքան ատեն որ հայուն հաւատքը, հայուն ճունը, հայուն եկեղեցին և անոր նուիրական աւանդութիւնները հարուածներու կրնան ենթարկուիլ ներսէն ու դուրսէն, Սիւն իր բարձրագոյն կոչումին հաւատարիմ, պիտի հնչեցնէ իր ճշմարտութեան և արդարութեան, սիրոյ և եղբայրութեան ձայնը այս բարձունքէն:

Անոնք՝ որ անցեալին մէջ աշխատեցան Սիւնի համար և անոնք՝ որ այսօր իրենց խորհուրդը և ժամանակը կը նուիրեն անոր, ամէնքն ալ իրենց խորին գոհունակութիւնը կը գտնեն, վստահ ենք, այն մտածումին մէջ՝ թէ Սիւնի միջոցաւ կը ծառայեն մեր արժէքներուն և ժողովուրդին:

ԱՆՅՆՈՂ ՏԱՐԻՆ

Տարին որ կը սկսինք՝ տեսակ մը շարունակութիւնն է 946-ին, որը իր կարգին դադրող պատերազմի մը գեռ չփարատած մղձաւանջովը լեցուած միջոց մըն է, խաղաղութեան սպասումի մը մէջէն։ Իսկ տարին որ կը բացուի, այս երկու՝ մղձաւանջի և արշալոյսի շաղապատումն է։ Որքան ալ մխիթարական եղած չըլլայ իրականութիւնը որուն մէջ կ'ապրինք, առօրեայէն վեր մտածող հոգիներուն մէջ չի մթազնիր բնաւ զայլք վերջնական խաղաղութեան տոհմաւանդան։ Վտանգի ամենախոր նուաստացումները վերազնելի են, պայմանաւ որ վճարելու սէրը չպակսի զանգուածներուն, ինչպէս նաեւ ամէնէն բարձր վստահութիւնները կը փնտռեն խոցելի, եթէ պաշտպանուած չեն աւելի լայն և մարդկային ազդակներէ։

Այսօր աւելի քան երբեք, աշխարհը ի վիճակի է զգալու ոգեղէն ուժին զերը կեանքին մէջ։ Երէկ երբ լինել թէ չլինելու ծփանքին էր յանձնուած աշխարհի ու քաղաքակրթութեան ճակատագիրը, բոլոր հոգիներուն մէջ կար այն խորունկ հաւատքը թէ բարին հօգոր է չարէն, և արդարութիւնը անխրաւութեանն է։ Աշխարհը այլեւս մօտ է հաւատալու թէ անարիւն պատերազմը, այսինքն կենդանի խաղաղութիւնը երկնող տրամադրութիւնները կ'աւելնան, որքան ծաւալուն դառնան պատերազմին նախճիրները, անսովոր համեմատութեամբ հետք-հետէ կ'աճի թիւը անոնց, որոնց մէջ կ'ապրի եղբայրութեան և արդարութեան երազը։ Աշխարհը լաւէն լաւագոյնին կ'ընթանայ, ինչ որ ալ ըլլան ժամանակին չարիքներն ու արգելքները։

Դադրած է այլեւս թնդանօթներու որոտը և մեռելներուն հռչիւնը, և յստակուած ռազմաճակատներու արիւնոտ հորիզոնները, բայց չէ վերջացած տազնապն ու անձուկը հոգիներէն, շիջերու պատերազմը, ինչպէս կ'որակեն դիւանագիտական սեղաններու շուրջ եղածը, կը շարունակուի տենդազին։ Դադրած է պատերազմը սակայն չեն հանգչած բազմութիւններ՝ իրենց կործանած տուններու, աւերուած դաշտերու և անստոյգ ապագայի ու տրտում ներկային մէջ։ Գործադուլ, դժգոհութիւններ, կեանքին պակասող բարիքներ, անարգուած ժողովուրդներու և անիրաւուած ազգերու տրտմութիւններ, տակաւ կը մթազնեն յետպատերազմեան առերեւոյթ խաղաղութիւնը։

Ստոյգ է թէ վերջացած է պատերազմը խաղաղութեան դաշինքով, սակայն ինչպէս կ'երեւի տակաւին փշրուած չէ ընչաքաղցուած ասկեհորթը, շահը, որուն առջեւ կը մորթուին արդարութիւնները և որուն սեղանին վրայ կը զոհուի ամէն սրբութիւն։ Տակաւին դոյզն չափով իսկ հարթուած չեն ընկերային այն բոլոր աննարգայնակութիւնները՝ յանուն որոնց միամիտ բազմութիւններ և յաւիտենապէս զրկուողները իբր թէ յանուն արդարութեան մղուած պատերազմներու կ'առաջնորդուին։ Տակաւին չէ գնահատուած «տկարութեան զօրութիւնը» և «յիմարութեան իմաստութիւնը» ու չէ ըմբռնուած այն անալլալ խաղաղութիւնը, որուն մէջ «այգին իր պտուղը, երկիրն իր արմաթըր և երկինքը

իր ցօղը» տայ հաւասարապէս ամէնուն: Տակաւին «սգաւորները» չմիթարուեցան և չպատրաստուեցաւ այն երանաւէտ մակադատեղին, ուր «գալլն ու գառը, իբրև մէկ հօտ, ճարակէին միասին»: Ու աշխարհին դիւրին չի գար պահանջուած խաղաղութիւնը՝ որքան ատեն որ «մարմին»՝ նիւթն է որ կը թագաւորէ այս աշխարհի մէջ, զի «մարմնի խորհուրդը մահ է»:

Նոր տարուայ սեմին և առերեւոյթ խաղաղութեան մը ընդմէջէն մեր աչքին կը պարզուին աւերակուած Եւրոպա մը, տնտեսական ու ընկերային երեսներով ու սովի ուրուականին մօտիկ, և շուարած արեւելքը իր յաւիտենական պահանջներու աղերսաթողութեամբ, իր անգարմանելի վէրքերով, և ամէնուրեք փոխադարձ անվստահութեան ճնշող կասկածը: Հակառակ այս բոլորին սակայն, աշխարհը նորէն տրամադիր է հաւատալու թէ սպասուած խաղաղութիւնը պիտի գայ, թէ փոթորկոտ դիշերին պիտի յաղորդէ պայծառ առաւօտը:

Սակայն անցնող տարին մեր ժողովուրդին համար ունեցաւ խորունկ տարողութիւն և իմաստ, անցնող տարուան ընթացքին մեր ժողովուրդը սփռւեցի մէջ չհեռացաւ իր պապերէն, հաւատարիմ զինքը կանխող սերունդին, շարունակեց անոր աւանդութիւնները: Ապրեցանք տուեալ պայմաններու տակ, մեր ճակտին քրտինքովը, չմուրացինք, և տոկացինք այն բոլոր դժուարութիւններուն որոնք մեր շուրջը անպակաս եղան միշտ:

Այս բոլորէն աւելի, անցնող տարուան ընթացքին, իբրև գերագոյն բաժիրը յայտարարուող խաղաղութեան, մնաց ներգաղթի խանդավառ իրողութիւնը, որ այս տարուան ընթացքին անտարակոյս պիտի առնէ իր հօր թափը: Մեր երկար սպասումէն և խոր տառապանքներէն վերջ, երբ այլեւս պայծառ իրականութիւնի մեր հայրենիքը և սփռւեցի ու հայրենիքի հոգեկան միութիւնը իրագործող առիթ՝ ներգաղթը, տխուր է տեսնել թէ մեզմէ ոմանք այս արտառուչ երեւոյթին առիւտ կը բերեն իրենց կիրքերը, իրենց տարակարծութիւնները և իրենց յարանուանական հասկնալի ու անհաշտ տրտմութիւնները:

Մեր ժողովուրդի նկարագրի ամէնէն արտապնդիչ գիծերէն մին կազմած է միշտ ողմտութիւնը, որ ինչպէս անհատներու՝ այնպէս ալ համայնքներու մէջ հոգեկան ու ֆիզիք ինքնապաշտպանութեան ուժն է: Հաւատքի և համոզումի, բնագոյի և բանականութեան, անգիտակցութեան և գիտակցութեան և փորձառութեան համադրումէն բաղադրուած այն վիճակը որ կը հաւասարակշռէ յանկարծ սկսած փորձութեան բռնկումները օպ կը վանէ հաւատքին ու բարոյականին վրայ գործուած յարձակումները:

Տակաւին կան մարդիկ, բարեբախտաբար շատ քիչ է անոնց թիւը, որոնք չեն ուզեր արժեւորել այն մեծ ճիշդ գործընէ մեր Հայրենիքը գերագոյն գոհողութիւններու զինով, բանալով իր սիրտն ու իր գուռները գաղթաշխարհի բեկորներուն: Մարդիկ, ինչպէս ըսինք, յարանուանական և կուսակցական պղտոր հաշիւներէ և կիրքերէ տարուած, չեն օւզեր ներգաղթը դարձնել մեր ազգային ներկայ գերագոյն իրականութիւնը, անոր շուրջ լռեցնելով այն բոլոր իմացական, գրական, կրօնական, կուսակցական ու քաղաքական տարակարծութիւնները՝ որոնք եթէ ըստ ինքեան մինչեւ երէկ գոյութիւն կրնային ունենալ, այսօր,

գէթ ներգաղթի նկատմամբ, պէտք էին համերաշխիլ և ստեղծել ամբողջական ճակատ: Վասնզի սփիւռքի անձինքը հայը, որուն աչքերը բացուեցան առաջին Մեծ Պատերազմի սարսափներուն վրայ, և ոսկորները ճանչցան մեր պատմութեան ամէնէն մեծ աղէտին ծանրութիւնն ու արհաւիրքը, և որ այսօր կը մնայ սփիւռքի քաւարանեան պայմաններուն մէջ անպաշտպան ու անապահով, և որուն առջև կը բացուին աւելի գեղեցկացած իր հայրենիքին դուռները, երախտագիտութեան անհուն պարտք մը ունի միայն հանդէպ Հայաստանի վարիչներուն, և մեր երկրի հովանաւոր ու պաշտպան Ռուս մեծ ժողովուրդին:

Սակայն ինչ որ զոհունակութիւն միայն կրնայ պատճառել ամէն ազնիւ և զգաստ հայու, այն է թէ այդ հոյլ մը բախտախնդիր ու ներքին հաշիւներով հետադարձ մարդոց հանդէպ կայ զրեթէ լիութիւնը ազգին, որ հաւատարիմ իր ցեղային ողջմտութեան, կը զգայ իրեն մօտեցող փրկութեան լաստը ու կը նետուի անոր մէջ: Վասնզի զանգուածները չեն սխալիր հողին ձայնին դիմաց և զիտեն զգալ անոր հարազատութիւնը: Փոխանակ տրամաբանութեան պողոտային, ուրկէ չարամիտներն ու սոփիստներն ալ կ'անցնին յաճախ, կ'ընտրեն ողջմտութիւնը, յայտնեն ներքին բնագրի և փորձառութեան բերուածներով շինուած այն կեցուածքը՝ որ երբեք չէ պակսած մեր ժողովուրդին:

Կը հաւատանք թէ դարերէ ի վեր մեր ժողովուրդին մէջ ապրած և մեր ցեղին նկարագիրը ամէնէն աւելի հարազատօրէն բարացուցող այդ ողջմտութիւնն է որ այժմ նորէն սկսած է գործել՝ իր ծագումին մէջ նոյնիսկ ոչնչացնելու համար ախտաւոր այն վիճակը, որ նոր վերքի մը թոյնը կը ձգտի ներարկել զանգուածներու սրտին, թուցնել փորձելով ներգաղթի նկատմամբ զգացուած այն համատարած խանգապառութիւնը՝ որ սփիւռքի մէկ ծայրէն միւսը ոտքի է հաներ հայրենակարօտ զանգուածները:

Անիմաստ է միամիտները թիւրել ջանալ և զանգուածներու միտքը կաշառել՝ յանուն մեծ սկզբունքներու և չվճարուած պարտքերու, որոնք ամուլ փափաքներով և անիմաստ պահանջներով չէ որ իրականութիւն պիտի գտնեն: Իրականութեան խոտոր՝ և շիլ դատում է նոյնպէս, սկսուող և յառաջ տարուող յանձանառութիւնն ու ձեռնարկները թերզնահատել, և կամքէ անկախ պատճառներով ստեղծուած անպատեհութիւնները այնքան խոշոր ցուցնել, տեսնել չուզելու աստիճան մեծ ու փրկարար գործը:

Հայոց Հայրենիքը և հայուն հայրենասիրութիւնը հերձուած չեն ճանչնար, ու վերագարծ դէպի իր հայրենիքը, դէպի իր հօրենական ծունը, դէպի իր աւետեաց երկիրը, մէկ ճամբայ միայն ունի ի սփիւռս աշխարհի ցրուած մեր պանդուխտ ժողովուրդին համար: Հայրենակարօտ բազմութիւններ կարաւան առ կարաւան ուխտաւորի խանգապառութեամբ, դեռ երէկ վար առած լացող ուռիներէն իրենց պանդուխտի քնարները, ուրախութեան երգեր հնչեցնելէն վերագարծան Հայրենիք, ու վաղը նոր բազմութիւններ, իրենց լացն ու կարօտը ծիծաղի վերածած, պիտի վազեն միանալու իրենց բախտակիցներուն՝ վերակերտելու հայրենի օճախը, որ այնքան անգամներ քանդուեցաւ չարագործ ձեռքերէ:

Ո՞ր հայը սերտ պիտի ընէր, առանց խղճահարութեան, դէպի իրենց դարաւոր Հայրենիքը վազող այս կարաւաններուն արգելք հանդիսանալ:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՍՐՏԷ՝ ԽՕՍՔԵՐ

— 0 —

ՍԽԱՆ, յե՛ս այսը, պի՛սի ջանայ ամեն քիւի՛ն՝ այս ընդհանուր խորագրին օակ իր քննքնողներուն ներկայացնել Բանի մը էշ արտի խօսքը, որոնց քննամանուր հերքերնչարանը աւելորդ է ըսել կուզայ մարդկային առթի մեծ աւագաններն, Ս. Գիրէն: Անոնք գեղումներ ըլլալէ աւելի, մեզին մէջ երկարածգամե մերօրեայ ապրումներուն խորանցի կնիքը կը կրեն, ճշտած ըլլալով որ մեր օրերու մարդը Աստուծոյ հետ ըլլալու Աստուծոյ մէջ մեկնելու իր նամբան սեփալած է հաւատքով մարդկային իմացակաւ ցուրթեան մեծ ճաւանդմեծեան հասած յուրքեան մը ընդ մէջէն: Կը հաւատամք թէ ամեն բանի գերագոյն սկիզբը կուգայ ԽՐԺՆ, կը հաւատամք թէ ամբողջ աշխարհ Խրեմն կ'երթայ մեզի քիչ ծանօթ բայց աւելի խմն ստոյգ օրէնքներով:

«Ձի ոչ գոյր մոց»՝ զեղի յիշեալնին».

Իւրաքանչիւր մարդու կեանքը, առաւել կամ նուազ չափերով, կազմուած է բազմաթիւ մեծ ու փոքր պատահանքներէ. կարենալ զատել անոնցմէ կարեւորները, որոնք իրապէս կեանքին ուղղութիւն տուող եւ զայն կառուցանող ազդակներ ըլլան, մատանաչել այն գլխաւոր անքերը որոնք մարդուն նկարագիրը կը յայտնաբերեն, իւրական գոտեարութիւններ են, որոնց տուէլ գտնուած են միշտ բոլոր ժամանակներու կենսագիրները: Այս է պատճառ որ մենք ունենանք այնքան հազուադիւրէ՛ս եւ նոյն ատեն այնքան բազմաթիւ խեղճ կենսագիրներ: Այս տեսակէտէն պէտք է ըսել թէ աւետարաններու խմբագիրները, գերագոյն ներշնչուած մը առաջնորդութեամբ, իմաստուն կերպով ըրած են ընտրութիւնը այն անցքերուն եւ դէպքերուն, որոնք մեր Տիւրոջ կեանքն ու գործը կը պատմեն: Բաները զոր կ'ըսեն անոնք, միակ եւ անհրաժեշտ իրողութիւններ են՝ որոնց պէտք ունինք, նոյնիսկ ամէնէն աննշմար մասերը զոր կը մէջբերեն, յատկանշական կը մնան: Ձեռն խօսքը օրինակի համար նազարէթէ Բեթղհեմէ մ'Աստուծոյ Որդւոյն երկրաւոր ծնողաց ըրած ճամբորդութեանը մասին, աւետարանը ժուժկալ է երկրաւոր ու հասկնալի իրերուն նկարագրութեանց վերաբեր-

մամբ: Զրտեր նոյնիսկ թէ սուրբ ամուլը իր ճանապարհաբանին վերջաւորութեանը մօտ, հանդիպեցան Սրուսաղէմ, կը լռէ մինչեւ անգամ անոնց մարդահամարի գործողութեանց շուրջ, ու կը պատմէ անմիջապէս, վասնզի այդ է իր բուն նպատակը, թէ երբ անոնք հոն հասան, երկունքի օրերուն շրջանը աւարտած ըլլալով, Մարիամ ծնաւ իր զաւակը, զոր խանձարուրով պատեց եւ դրաւ մոռլին մէջ. որովհետեւ պանդուկներուն մէջ տեղ չէր մնացած իրենց համար: Եւ ներշնչուած պատմիչը այդ երկու տողերուն մէջ կը խտացնէ անհրաժեշտ ծանօթութիւնը փրկագործութեան մեծ խորհուրդի վերաբերմամբ: Պատմութիւն մըն է որ կ'աւանդուի մեզի աւետարանի այս քանի մը տողերով, պատմութիւն մը սակայն՝ որ նոյնատեան խորհուրդն ու ուղղութիւնն է քրիստոնէական բարոյականին եւ ճշմարտութեան: Աշխարհը այսպէս պիտի դիմաւորէր նաեւ իր աւետարանը. խոնարհ հոգիները առաջին անգամ պիտի բացուէին անոր եւ պիտի տաքցնէին զայն, եւ աշխարհի մեծերուն եւ հզօրներուն սիրտը, ընդհանուր առմամբ միշտ լայն ամէն տեսակ հրայրքներու համար, պիտի գոցէին իրենց դարպասները իր ընդունելութեան, «զի ոչ գոյր նոցա տեղի յիշեալնին»:

Ու եթէ փնտռենք քրիստոնէական բովանդակ պատմութեան մէջ, պիտի տեսնենք թէ քրիստոնէութիւնը բաժնած է ամէնուրեք եւ բոլոր ժամանակներուն մէջ, ճակատագիրը իր հիմնադրին: Աւետարանը չէ պայքարած իր ընդունելութեանը հաշուոյն, բայց ազնուօրէն ալ չէ ընդունուած ոչ մէկ տեղւոր ձիւղ է թէ քրիստոնէութիւնը կրցած է ստեղծել ժամանակի ընթացքին, ինքզինքին համար մեծ յարգ, եւ մարդիկ որոնք իրապէս ամէն ինչ են բացի քրիստոնեայ ըլլալէ, նախանձով նայած են քրիստոնէութեան այդ վարկին: Կը համարձակիմ սակայն ըսելու թէ Գրիստոսի ծնունդէն մինչեւ մեր օրերը, չէ եղած շրջան մը՝ ուր Յիսուսի նկարագիրը իր բովանդակ մաքրութեամբ, քաղցրութեամբ, բարձրօրէն ընդունուած եւ արտայայտուած ըլլայ: Ձէ եղած վերջապէս դար մը ուր քրիստոնէական բարոյական ուժը խարխիւր կազմած ըլլայ համայնքներու եւ պետութիւններու: Ասոր

փոխարեն չէ եղած չըջան մը ուր անբան
ուժը իր ծանրութիւնը դրած չըլլայ մեր
սիրտերուն և առաջնորդած չըլլայ զանգ
ուածներն ու պետութիւնները չարիքնե-
րու։ Եւ այդ ուժը եղած է հոծ և լայնա-
տարած, վանելու չափ ճիրով ներկայու-
թիւնը մեր սիրտերէն և տուններէն։

Քրիստոս իր ճշմարտութեամբ եկած է բա-
խելու նաև մեր միտքին դուռը, բայց այդ ևս
չէ բացուած իրեն։ Գիտութիւն, արուեստ,
իմաստասիրութիւն, քաղաքականութիւն և
պատմութիւն իրենց տեղը ունին հոն, իրենց
արքայական աթոռները, և սակայն այս
խնդրարկուն համար չկայ «իջեան»։ Քրիս-
տոս աշխարհին եկաւ իր Սիրով, սակայն
մարդերու սիրտն ու հոգին ամբոխուած աշ-
խարհի ամէն կարգի հրայրքներով, որոնք
յաճախ ամէնէն գարշ խողանքներով կ'ա-
ռինքնեն զինքը, բայց չկայ տեղ իր սի-
րոյն։ Ահա թէ ինչպէս Բեթղեմէմի տեսա-
րանը կրկնած է ինքզինքը ամէնուրեք և
բոլոր ժամանակներու համար, որովհետեւ
աշխարհը տեղ չունի Յիսուսին համար և իր
միտքն ու սիրտը գոց է այն բոլորին դէմ որ
այդ աստուածային հիւրին կը վերաբերին։

Ու բարոյականը որ կը հետեւի Մար-
դեղութեան այս իրողութեան, մեր մտքին
կը ներկայանայ երեք առաքինութիւննե-
րով, խոնարհութիւն, ազգատութիւն և
հնազանդութիւն, սկզբունքներ՝ որոնք
խոտոր կը համեմատին աշխարհիկ բարո-
յականին, և աշխարհ չունի անոնց համար
տեղ մը իր սրտի ու մտքի սրահներուն
մէջ։ Եւ սակայն անոր համար վասն զի չեն
զգար այն բացառիկ առանձնաշնորհը, զոր
Յիսուս կրնայ բերել իրենց փեանքին։ Ինչ
որ այսօր չի կրնար օգտակար ըլլալ մար-
դոց՝ կը դառնայ անընդունելի։ Ծարտա-
բարուեստի բոլոր ճիւղերը ունին իրենց
յատուկ օրէնքներն ու օգտակար պատշա-
ճեցումները, ընդունիլ անհրաժեշտը և
արատքսել անօգուտը։ Էականը, անմիջա-
կանը և պարզը, երբեակ անիւններն են
արդի տնտեսութեան, ճարտարարուեստին
և մարդոց ընդունելութեան։ Ունէ շոր
առաջարկութեան դիմաց, ըլլայ անկա-
նիւթական կամ բարոյական, մարդիկ առ-
վոր են հարցնելու, ինչ ազատ կրնայ բը-
խիլ առիժ, կամ ինչպիսի ան կրնայ ծառա-
յել ինծի։ Մարդիկ կ'անուշած են անձնա-

կան շահերով, աշխարհիկ հոգերով, հեռա-
ւոր յոյսերով և ծրագրներով։ Եւ սակայն
պատրաստ են նոյն ատեն ընդունելու ունէ
նորեկ, որ կրնայ ծառայել իրենց պէտքին։
Ու եթէ կարելի ըլլայ հետեւաբար աշխար-
հի մեծ սրտին առջիւ զգացնել թէ ան
պէտք ունի Փրկիչին, այն միակ ուժին՝ որ
պիտի կրնայ փրկել զինք մեզքէն ու տա-
նապանքէն, այն ատեն մարդկութիւնը
հակառակ իր ամբոխեալ հոգիին, պիտի
բաժնայ իր սրտին դուռները, և Յիսուս՝
երկար ժամանակէ ի վեր մերժուած հիւ-
րը, պիտի ընդունուի սիրով և յարգան-
քով՝ կատարելու համար իր փրկարար
գործը։ Աշխարհը տակաւին պէտք եղած
կերպով չէ զգացեր անոր պէտքը, Յիսուս
քսան քարէ ի վեր դեռ կը մնայ Մեծ Ան-
ծանօթը, անոր նկատմամբ մեր պէտքին
պակասն է որ զինք հեռու կը պահէ մեզ-
մէ և մենք կը շարունակենք փակ պահել
մեր սրտին դուռները, ճշմարտելով անգամ
մը եւս դարաւոր իրողութիւնը եզի ոչ
զայր տեղի իջեանիս։

Ովքեր կը կարծէք լեցուցած ըլլային
Բեթղեմէմի պանդոկները, որ Յովսէփ,
Մարիամ և նորածին մանուկը դուրս մնա-
ցին և տեղ չունեցան, անկասկած սովու-
րական յաճախողները նման տեղերու,
հուժկու հրեայ երկրագործները, իրենց
գրաձեռնով լեցուն քսակներով՝ որոնք եկած
էին իրենց տուրքը վճարելու, երկրորդա-
կան մէկ երկու կառավարիչներ, երկվեց-
եակ մը հռովմայեցի զինուորներ, քանի
մը ճամբորդող քահանաներ, վաճառական-
ներ իրենց ձիերուն և ապլլերուն հետ, նը-
ւազողներ և մուրացկաններ, և վերջա-
պէս իրենք զիրենք Դաւթի շառաւիղ նը-
կատող բոլոր խաբայելացիները, Հրէաստա-
նի զանազան կողմերէն և Հռովմէական
սփիւռքէն Բեթղեմէմ եկած հաւաքուած
էին օրերն ի վեր հասկնալի նախանձախն-
դութեամբ։

Ու մինչ անդին, քաղաքին կոյր ու
նեղ փողոցներու եզրին և վահաւորուած
հրապարակներուն մէջ, յովանքն ու ցու-
փութիւնը իրենց կայթատները կը սար-
քեն, մինչ չեք ու տաքուկ օթեաններէն
ներս և պատշգամներու վրայ Դաւթի ժա-
ռանգութեան իրաւունքով հպարտ խորայն-
լացիները, սրինգի և տաւղի նուագներուն

մէջէն կ'երգեն սեւ գուռ Բեթղեհէմ, երկիր Յուդայի քէն ելցէ ինձ իշխան որ հովուեսցէ զսողովուրդ իմ զիսրայէլն, անդին, գոմին խաղաղիկ սրբութեանը մէջ տեղի կ'ունենար մարդկային ազգի պատմութեան մեծագոյն դէպքը, Մարդեթութեան խորհուրդին կատարումովը, մօր մը կուրծքին վրայ, մանկան մը սպլտին մէջէն Աստուծոյ մարմնացած սէրը կ'այցելէր մարդոց: Եթէ իրենք գիտնային անշուշտ թէ ո՞վ էր որ այդ գիշեր կ'արտաքսուէր իրենցմէ, եթէ կարենային զգալ թէ նորածինը ինչեւոր՞ սահմանուած է կատարելու ապագային իրենց համար, եթէ կարենային իրենց ամէն օր կրկնած բայց չհասկցած մարգարէութիւններէն մակարեղի թէ ինչ ընելու կուգար այդ մանուկը աշխարհ, եթէ կարենային տեսնել մեր օրերու Նկեղեցին, և գիտնային թէ մուրի մէջ ծնողը օր մը պիտի մեծարուէր իբրեւ Տէգ, անտարակոյս հակառակ իրենց բուժ անաբարբութեանը, անոնք շատ լայն պիտի բանային իրենց պանծոկներուն դռները ընդունելու համար այդ նորածինը, եթէ վստահ ըլլային թէ Ան էր, ինչպէս հրէից այնպէս ալ հեթանոսաց, խոստացուած Փրկիչը: Ու այսօր ևս մենք պատրաստ ենք բանալու աշխարհիկ հոգերով եւ զբաղումներով մեր ամբոխուած հոգիները, եթէ իրապէս համոզուինք թէ իր Միտունը մեր հոգիներուն մէջ մեղի պիտի բերէ կատարեալ բարիք ինչպէս հոս՝ այնպէս ալ միւս կեանքին մէջ: Աշխարհն ու մարդկային հոգին տեղ չունին Յիսուսին համար և անտարբեր կը մնան իր նկատմամբ, երբ չեն կրնար զգալ ու ճանչնալ զայն իբրեւ գերագոյն բարիքն ու Փրկիչը մարդկութեան:

Սակայն Յիսուս այն ատեն միայն կը ձնի մեր մէջ, երբ մենք ամբողջապէս կը բացուինք իր ճշմարտութեան, իր նկարագրին, իր կենսատու ուժին և վերջապէս այն գերագոյն նպատակին՝ որուն սահմանուած է մեր կեանքը իրմով: Ու մենք գիտենք թէ չենք բաւարար զինք ընդունելու ամբողջապէս մեր պարունակին, վասն զի անչափելի, մեծ և անհուն է ինքը՝ մեր անբաւականութեան և փոքրութեանը դիմաց: Ո՛ր որ բաղձի ինքը, հոն հզօր կեանքի մը արդիւնքներ կը յայտնագործուին շարունակ: Քրիստոնեայ աշխարհի

բոլոր տկարութիւնները ամէնքն ալ հետեւանք են այն մերժողական վերաբերմունքին, զոր մարդիկ առհասարակ ցոյց կուտան Քրիստոսի հանդէպ: Մենք կրնանք չսիրել Քրիստոսը և փոյթ չընել նմանելու իրեն, սակայն երբ մտածենք իր մասին և այն բոլորին՝ որոնք իրմով իրագործուած են աշխարհի համար և թէ իր մէջ կան անհուն մեծութեան և սրբութեան գեղեցկութիւնը, այն ատեն մենք կը զգանք ինքզինքնիստ ամօթահար և պղտիկ: Եւ երբ այս կատարեալ ու աստուածային նկարագրին հանդէպ կը զննենք մեր փոքրութիւնը, Աւետարանը շատ կուզայ մեր խեղճ հոգիին՝ իր մեծ շարժառիթներով և աստուածային նպատակներով, այն ատեն կը զգանք թէ մեր խեղճ նաւահանգիստներուն մէջ զսուար է ընդունիլ այդ արքայական հիւրը, ու մենք կ'ազաղակենք. չկայ իշխան, չկայ իշխան:

Եւ սակայն հոս կը ճշմարտուի մեր քրիստոնէական կրօնի Աստուածային գերը, որ զգալ կուտայ մեղի մեր փոքրութիւնը, ու եթէ մենք շարունակենք մնալ այդպէս նեղ ու փոքր, ուր չկարենան տեսնել մեծ ճշմարտութիւնները, ատիկա մեր մէջ կը ստեղծէ հակազգացումը, որ ուրիշ բան չէ բայց ինքնագիտակցութեան մտածումը քրիստոնէական կրօնի մեծ լոյսին դէմ: Ու կը զգանք թէ Աստուած մեղի չէ ստեղծեր այնքան փոքր զոր մենք կը կարծէինք, թէ անիկա մեղ ընդհակառակն՝ ճարտարապետած է Եւսէի մեծ կեանքի մը ապրումներուն համար, ըլլալու տաճարը իր Սուրբ Հոգիին:

Աշխարհասէրին՝ որ իր կեանքը ըրած է տուն մօլութեանց, խմանին՝ որուն կեանքը կը միայն անբանացնող ու խոնաւ խարկէրէն ներս, դատարկապոսին՝ որ չի մտածեր իր վաղուան ու կեանքի անհրաժեշտ տընտեսութիւնը համար, ցած հոգիներուն՝ որոնք կամովին կը գոցեն իրենց սիրտը բոլոր գեղեցիկ բաներու և կը հիւսնեն իրենց մտքին պատուհանները լոյսին, այս բոլորին Աւետարանը Եւսի իր քողովի խօսքը, թէ Աստուած մեղ ուրիշ կեանքի և փառքի համար է սահմանած և մենք իրաւունք չունինք փոքրելու մեր կեանքը, և մտնելու շարքին մէջ թանձր իրերուն, լոյսին դէմ անթափանց, որոնք արեւգրական կեանքի խոնարհագոյն սանդղակները կը կազմեն:

Մարդոց անտարբերութիւնը և տըր-

ԿՐՕՆԱԳԱՏՄԱԿԱՆ

ՆԱՐԵԿԸ

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հին և նոր մեր գրականութեան մէջ՝ եթէ կայ գիրք մը որ հաւասարապէս հետաքրքրէ զանգուածներ, որքան տապալէ՜ զէն պատրաստուած մատենագիրները, կըրնանք վստահաբար ըսել աղօթմամտեանն է ան Ս. Գրիգոր Նարեկացիին:

Զուտ ստեղծման մարդին վրայ գիրքէն բխող այս շահեկանութիւնը գոռար չէ տեսնել երկու գլխաւոր մտահոգութեանց լոյսին մէջ: Ատոնցմէ առաջինն է կեանքը այս գրքին մինչեւ ժ. Գարու կէսը, և քիչ մը աստի 900 տարիներու այդ ընթացքին մէջ, գիրքը ենթակայ եղած է կրօնական, աստուծաբանական, և քիչ մըն ալ զաղտնագիտական (Ésotrique) հետաքրքրութիւններու: Հայր Աւետիքեան իր «Լուծմունք Նարեկի» հատորի յառաջաբանին մէջ, կեղակարծ կը գտնէ Նալեանի կողմէն յիշուած Սարգիս Ծնորհալի

տուժ հասկացողութիւնն է պատճառ, որ մարդիկ չմտածեն իրենց սահմանուած ճակատագրին, ու չկարենան տեսնել անհրաքելի այն գեղեցկութիւնները և մեծութիւնը որ իրենց համար սահմանած է Աստուած, ու անոր համար անոնք կը լեցնեն իրենց հոգին ուրիշ հիւրերով, կը բանան իրենց զուռները ուրիշ այցելուներու և կը թողուն որ Յիսուս ծնի գոմի մը մէջ, ազի ոչ գոյր տեղի իջեւանին:

Բայց մենք որ քսան դարերու իրականութեան մը վրայ, այդ Մեծ Յորհրդէն բխած ամբողջ կեանքի մը հրաշալի ճառագայթմամբ ունինք մեր աչքին առջեւ, միակ իդէ մը պարտինք ունենալ որ ան ամէն տարի ծնի և մարմնանայ մեր սիրտերուն մէջ, և զմեզ տանի այն փառքին՝ որուն սահմանուած ենք, կարենալ ըսելու, «Տէր ասաց ցիս, որդի իմ ես դու և ես այսօր ծնայ գրիգր»:

Ի.

անուամբ մեկնութիւն մը, ինչպէս Նաեւ Նման մեկնութիւններ Նարեկի մասին վերագրուած Լամբրոնացիի և Տաթեւացիի: Ըստ Աւետիքեանի, մեկնողական այս աշխատանքները Ժ. Գարու կրիկեան վանականի մը գործը պէտք է նկատել:

Նալեանի ինչպէս Նաեւ Աւետիքեանի ուսումնասիրութիւնները կատարուած են լուծմունք տարազի թելագրանքով: Յ. Նալեան Պատրիարքի 1745-ի հրատարակածը լայնօրէն աշխատուած գործ մըն է, զպրոցական մեթոտով մեկնաբանուած, ներմուծելով շատ անգամ բացատրութիւններ, որ շրջանին տիրական մեկնող մեթոտին քիչ մը անխնայ գործածութիւնը կը յայտնեն: Իսկ Աւետիքեանի մեկնութիւնը թէ և աւելի համառօտ, բայց վիճելի կէտերու և խրթնութիւններու շուրջ կը մատնէ աշխատանք, ուսումնասիրութեան ոգի, և որոշ թափանցում: Երկուքին ալ մօտ գոյութիւն չունի պատմական քննադատութեան ժառանգակից մեթոտին բարիքը, Կ'ըսենք այս ոչ իբրեւ մեղադրանք, այլ դիտողութիւն: Նալեանին համար Նարեկը համառօտ Ս. Գրիգ. մըն է, իսկ ըստ Աւետիքեանի Նարեկացին հոգեբաղող Դաւիթն է Հայ Եկեղեցւոյ, Երկուքն ալ խուլ արձագանքներն են իրենց ժամանակի հասկացողութեան, և ինչ որ կը ջանան և կը նիւթեն՝ աւելի չէ, մարդերն ու գործերը ներկայացնելու, ժամանակի միջակ հասկացողութենէն:

Շահեկանը, Նարեկի այս իրենց ժամանակին համար շատ խնամքով իրադրուած աշխատանքներուն մէջ, կարգ մը բնագրական ճշտումներ և լուսաբանութիւններ են, որոնց համաձայն Նարեկը ենթարկուած է զանազան խմբագրութիւններու, և համաձայն այդ խմբագրութեանց, աղօթքները ընդունած են տարբեր դասաւորութիւններ: Յետոյ իբրեւ շատ տարածուած աղօթագիրք, շատ արտագրումներ ունեցած է, կրելով անխուսափելի յաւելումներ և այլալուծումներ: Կարելի է ենթադրել հետեւաբար թէ այժմու մեր ունեցած աղօթա՝ մատանը զանազան ձեւերուն մէջ գոյություն: Եւ թէ գեթախտաբար ցարդ ձեւագիրներու համեմատութեամբ կատարուած բանասիրական աշխատանք մը լոյս չէ ընծայուած այս մասին:

Նարեկի վերոյիշեալ երկու մեկնիչները, զբաղած աւելի բաւերու, նախագասութիւններու և անոնց իմաստներու մեկնութեամբ, երբեք դատում մը փորձած չեն այն բոլոր վիճակներու և արժէքներու նկատմամբ՝ որոնք իրեւն գոյն, գիծ և մտածում կը լեցնեն Նարեկը։ Ասիկա ինչպէս ըսինք վերագրելի է դասական այն հասկացողութեան և մեթոտներուն, որ միակ ըմբռնումը եղաւ հիներու՝ այս կարգի աշխատութիւններու պարագային։

Մեր հին գրականութեան մէջ այս ամփոփ տողերով պարզուած կեանքը բաւ համարելով, կ'աշխարհէք Նարեկը տեսնելու մեր զոյգ նոր գրականութեանց մէջ։

Արեւելահայերէն նկատողութեան արժանի ուսումնասիրութիւն մը ունի Ս. Գրիգոր Նարեկացիի մասին Մ. Աբեղեան, հրատարակուած 1916-ի Ե. Լալայանի Վեպագրական Հանդէսի ԻԶ. գրքին մէջ։ Ընդարձակ այդ ուսումնասիրութեամբ յարգելի հեղինակը փորձած է տալ ժամանակն ու ոգին պարուն, որ Բագրատունեաց թագաւորութեան բազմաբարիք շրջանն է։ Ճրգնութիւն, հրաշք, քիչ մը սնապաշտութիւն և միստիսիզմ, երեսները կը կազմեն այդ շրջանի կրօնական աշխարհայեացքին։ Կը խօսի կարելի մանրամասնութեամբ Նարեկացիի կեանքի և գործերու մասին, ծանրանալով զլիաւորաբար ոգրերդութեան վրայ։ Ու այս բոլորը արեւելահայերու յատուկ մեթոտով, առանց խըտացումի, ուր նմոյշներու մէջըրելումը, և անոնց ներքողը տիրական նկարագիրը կը կազմեն այս սեռի քննադատութեան։

Մ. Աբեղեան Նարեկացիին մէջ կը հաստատէ ամէնէն աւելի նկարիչը, բանաստեղծը և միստիքը։ Իր մեծ և անհամեմատ երեւակայութեան արդիւնքն է լեզուական գիւտերու առատութիւնը, պատկերներու յորդութիւնը, ինչպէս հռոմ ըլլալու աստիճան իր բազմախօսութիւնը։ Ոճի այս գրական և բացասական յատկութիւնները Նարեկացիին քով, Մ. Աբեղեան կը նկատէ յունական և արաբական արդեցութիւն, է. դարէն սկսեալ ներմուծուած արդէն մեր մէջ, մասամբ ասորական խոլովակով։ Գրիգոր Մարկոսեանը այդ խօթարման անհանդուրժելի վերջին ներկայացուցիչը պէտք է նկատել։

Աւելի ընդարձակ ուսումնասիրութեամբ արեւելահայերէն Նարեկով զբաղող երկրորդ հեղինակը եղած է Գիւտ Եպիսկոպոս, իր Արեւելեան Անապատականը և Նարեկը հատորով, հրատարակուած 1937-ին Երուսաղէմ։

Հեղինակը Վերբեւ ուսումնասիրութեան առաջին փորձն կը ներկայացնէ նախ Յունա-Հռոմէական աշխարհը և կազմակերպուող եկեղեցին Բ.-Ե. դարերում։ Յետոյ կը խօսի արեւելեան անապատականի մասին, անոր կեանքի նկարագրին, ընկերային և հոգեկան երեսներէն, մեղքի դէմ և ի խնդրի սրբութեան անոր ոգրութեանը։ Գրքին Բ. մասը բաղկացած հարիւրէ աւելի էջերէ, նուիրուած է Հայ անապատականին։ Գիւտ Եպիսկոպոսի մերձեցման կերպը նոր ու աւելի է իր նախնեացնէն։ Վերակացու վիշտի հիմքերը զուխին տակ, հեղինակը կը ջանայ ցոյց տալ թէ Նարեկէն բխող արտակարգ տիրութեան պատճառը, Նարեկացիին Աստուծոյ չկարեւալ նմանելու մտածումէն կուգայ։

Այս երկու լուրջ աշխատութիւնները արեւելահայ մտքին, Նարեկացիին լուրջ իրենց բերած լոյսովը արժանի են ուշադրութեան, մանաւանդ երբ նկատի ունենանք անոնց մօտ, քննական աշխատանքի և մասնագիտական ըլլալու նկարագիրը։ Մ. Աբեղեան մասամբ առաջինը կը յիշեցնէ, գրական հարցին հանդէպ յարգանքով մը բարեփոխուած։ Գիւտ Եպիսկոպոսի գործը կը կարգացուի, հակառակ իր լայն շեղումներուն, արտաքին ծանօթութեանց իր մթերքին համար։ Կ'արձանագրենք փաստերը, ու կ'անցնինք Նարեկը տեսնելու արեւմտահայ գրականութեան մէջ։

Արեւմտահայերէն Սրուանձտեանց՝ անդրադարձած է ժողովուրդին դարաւոր համակրութեան և զգացման, հանդէպ այդ մտտեանին։ Զօպանեան առաջինն է եղած, լայն համակրանքով մօտեցած Նարեկացիին, զայն նկատելով մեր միստիքական գրականութեան տիտանը, և այդ սեռի աշխարհի մեծագոյններէն մին։ Նարեկը ըստ Զօպանեանի մամուլը մարդկութեան իղձը, սէրը, գովեստը եւ խնդրանքն է ամբողջ Աստուծոյ։ Իրեւն ոճ և արտայայտութիւն, Նարեկը իրեն համար ամէնէն ինքնատիպներէն մին է բոլոր գրականու-

թեանց, հակառակ որ իր լեզուն Ս. Գրքի մեծավայելուչ և պայծառ հայերէնը չէ: Մեր արժէքները որոնելու և զանոնք գնահատած ըլլալու քաղցրութիւնը աւելի քան սրտառուչ է Յօսպանեանի քով:

Գարեգին Եպիսկոպոս և Թորգոմ Սըրբազան Նարեկի թարգմանութեան իրենց յառաջաքաններուն մէջ հիացական տողեր ունին: Թորգոմ Սրբազան այդ գիրքը կը նկատէ իր ժամանակի իմացական, բարոյական, գիտական, քերթողական, հոնտորական և մեկնողական ձգտումներու խրտացումը, հայ ֆոքլորի նկատելի հետքերով, և այս ամէնը ընդելոյզ ոսկի յատակի մը վրայ՝ որ իր բանաստեղծութիւնն է:

Սշական, գիրքը ենթարկած է դասական կարիքներու կաղապարին, անոր մէջ տեսնել ուզելով այն գլխաւոր երեւոյթները, իրողութիւնները, անձերն ու աշխարհները, որոնք Նարեկացիին ընդմէջէն կը յայտնաբերուին իբր հասարակաց լինելութեան կերպեր: Երբորդութիւն, Աստուածամայր, երկնային զօրքեր, Մեղքին իշխանն ու իր բանականները, մարդը իր տկարութեան բոլոր հանդէսովը, երկինքն ու երկիրը, որոնք Ժ. դարուն ունէին սեպհական յօրինում:

Մօտենալու այդ կերպը թէնս ուղղակի ենթակայ դասական կարգաւորման և կարելիութեանց, կը թուի ըլլալ ծրագիրը աւելի ընդարձակ աշխատասիրութեան մը որ չէ իրագործուած:

Արագ այս տողանցին մէջ ինծի հազիւ կարելի եղած է Նարեկի վրայ կայտարուած աշխատանքին ամէնէն կարկառուն կողմերը ընդգծել: Մեր տպաւորութիւնը այն է որ իր շուրջը այսքան տարբեր ճամբաներով չանկանութիւն ստեղծող հատոր մը՝ ունի բաւական կենսունակութիւն ուրիշ սերունդի մըն ալ զնահատանքն ու դասումները ղեկավարելու:

Աւելորդ կը նկատենք զբաղիլ բոլորովին նորերումատ գրքին հանդէպ քանաձեւուած ժխտական տրամադրութիւններով, որոնք դրական քմահաճոյքի դժբախտ փաստներն են միայն: Գիրքը որ չազարտաբի ղեկացեր է, միշտ փոփոխուող իր ուժին մէջ պահելով հմայք մը այս ժողովուրդէն, իրարմէ տարբեր բազմաթիւ սերունդներու, այդ գիրքը աքցանահար չի

կրնար ըլլալ երէկուան լրագրողէն և հեզնողէն:

Եթէ երբեք Սրուանձտեանցի, Յօսպանեանի և Գարեգին Եպիսկոպոսի հիացական զդացումները մեղի կը թուին չափազանց, քիչ մը խոշորցած նոյնիսկ, միւս կողմէն իրաւ և անհերքելի վկայութիւններ են այդ գործին մնայուն ճարձէքէն: Տեղն է յիշել Եւրոպացի գրագէտին խօսքը թէ, զործը համաձայն է ինքզինքին, կայ ու կ'ապրի, մինչ իր շուրջը քննադատներ գիրար կը բզբքտեն:

ՄԱՐԳԻՆ ԵՒ ԳՈՐԾԸ

Ճակատագիր է որ տգունին կտանները, աղօտին էջերը, խորշումին մարմարները՝ Այս օրէնքը քիչ բացառութեամբ, տրորած է իր անողոք խստութեանը ներքէտ ինչ որ իրեւ քաղաքակրթութեան նշանակ, երբեմն տախտակ, ստեպ շքեղ իրագործում հասած է մեղի: Անկէ զերծ ոչ մէկ իրացում այն անորակելի արժէքներէն որոնցմով կազմուած է հայ մշակոյթը: Իմ նպատակս է այդ՝ մշակոյթի կեանքին բարձրագոյն մարդերէն մարդ մը, գործ մը վերբերել, ենթարկելով զանոնք մեր օրերու լոյսին: Առաջինը չեմ նման ձեւ նարկի մը մէջ, Հէքեթը, յայտաւորութեամբ, ժողովրդական աւանդութիւնը, հմուտ եպիսկոպոսի մը պրպտումները տարբեր կուտան այդ անձնաւորութեան: Դիւրին չէ իրականին մէջ՝ սակայն համախմբել այդ ամէնը, յօրինելու համար Ժ. դարու անապատականը, ինչպէս է անոր պատկերը իմ մտքիս մէջ:

Վանականութիւնը կենցաղ և ապրելու եղանակ ըլլալ է առաջ՝ լիճակ է, և իբր այդ կը պատրուշուի եկեղեցիէն: Շփութիւններէ խուսափելու համար, եկեղեցին իբր ընկերային հաստոյթ երեք երեսներով կարելի է ըմբռնել, կրօնական, վանական, և ճշնողական, վերջինը գործի վերածուած վարժութիւնն է այն սկզբունքներուն և զաղեփարներուն, զոր Աւետարանը իբրեւ արեւելեական իրողութիւն բերած է աշխարհի: Գնահատութիւնը նպատակ ունի անհատին մէջ պայծառացնել և միութեան մը վերածել հոգեկան ոյժերը: Սքանչաջում, տեսիլք, երազ, որոնց ամէնօրեայ

յաճախանքէն կը հալածուի ճգնաւորը, ուրիշ բաներ չեն բայց իր իսկ տենչանքները, իր հոգեկան աշխարհի ձգտումները, որոնց հանգիստաբեմն է ինքը: Անապատականը միտաթէ է, իր մէջ զարգացած է անհամեմատ չափերու հասած է անհատականութիւնը: Ծգնաւորին համար անհատօրէն ապրիլը, և Տիեզերականին, Աստուծոյ մասնակից ըլլալու ձգտումը կը հեռացնեն զինք մաքրելէն:

Վանականութիւնը իր կենցաղով և սկզբունքներով կը տարբերի անշուշտ ճգնաւորութենէն: Ծգնաւորը առաւելաբար մենակեաց է, առանձինն և բնակութենէ հեռու փախչողը, այս վիճակը իր հնուքեամբ կը կանխէ վանականութիւնը՝ որ ընկերայնացած և կազմակերպուած դրութիւնն է առաջինին: Կրօնական կեանքի այս ըմբռնումը յատուկ չէ քրիստոնէութեան: Հին եգիպտոսը, Հնդկաստանը, Իսրայէլը, և վերջի ժամանակներուն մահմետականութիւնը, ունեցած են կրօնական կեանքի այս նմոշները: Բ. և Գ. դարերուն կան երկսեռ ճգնողներու յիշատակութիւններ, հալածանքներ աւելի նպաստեցին կեանքի այս վիճակներուն, և եգիպտոսի մէջ մասնաւորաբար, բազմաթիւ քրիստոնեայ մաքրիներ անապատ տարին: Այս շրջանին տակաւին վանական կազմակերպուած կեանք մը գոյութիւն չունի, կան առանձնաբար և կան քով քովի ապրողները: Կանոններ, ուխտեր, և վարչութիւն չկայ, առաջնորդ մը կամ մեծահամբաւ ճգնող մը շատ անգամ իր օրինակին տպաւորութեամբ կ'իշխէ: Առոնք իրենց ժամանակը կը լեցնէին աղօթքով, խորհրդածելով և ձեռքի աշխատանքներով:

Բուն վանական կեանքը կը սկսի Դ. դարուն, Ս. Բակոմիոսով (292-346), այս շրջանին այրերու և կիներու յատուկ վանքեր կը շինուին, և կանոնաւոր ու կազմակերպուած կեանք մը կը սկսի: Այս դրութիւնը շուտով կ'որդեգրէ Սիւրիոյ, Պաղեստինի և Փոքր-Ասիոյ քրիստոնեաներէն:

Մեր պատմութենէն դիտենք թէ Մեծն Ներսէսի ժամանակ Հայաստանի մէջ եւս աւելի քան զարգացած էր վանականութիւնը, և Ե. և Զ. դարերուն իր լաւագոյն կազմակերպութեանը հասած պէտք է

ըլլայ, ինչպէս կ'երեւի Եղիշէի և Յովհ. Մանգակունիի գրութիւններէն:

Ծգնաւորական կեանքի յիշատակութիւններ, քրիստոնէութեան հետ միասին, կան Հայաստանի մէջ, Ոսկեանք, Սուքիս, Լուսաւորիշ և Տրդատ, իրենց վերջին օրերուն, արձագանգներ են անոր:

Դ. դարուն արեւմուտք եւս անմասն չի մնար ճգնողական կեանքի այս կերպերէն, Իտալիոյ մէջ շնորհիւ Աթանասի, Գաղիոյ մէջ շնորհիւ Մարտինոսի և Իբլանտայի մէջ շնորհիւ Բաթրիկոսի կը թափանցէ վանական կեանքն ու ոգին, իրեն յատուկ օրէնքներով, պարտքերով և պահանջներով:

Զ. դարուն Բենետիկտեան վանքեր լաւագոյն օրինակները հանգիստացան իրենց նորոգուած կազմակերպութեամբ արեւմուտքի մէջ: Այս անունով ծանօթ վանական կազմակերպութիւններու մէջ տիրապետող ճգնաւորութենէն աւելի աւետարանական պարզութեամբ ըմբռնած եղբայրակցեցութիւնն էր, զպրոց մը աստուծային ծառայութեան: Գիշերային հսկումներ գոյութիւն չունէին, և վանականները 8-9 ժամեր քնանալու արտօնուած էին: Կը ննջէին, կ'ուտէին և կ'աղօթէին հաւաքաբար, հասարակաց տեղերու մէջ, բայց հակառակ ասոր կը մնային իտէալներով և ձգտումներով անհատական: Բենետիկտեան վանական դրութիւնը շատով ընդհանրացաւ բովանդակ արեւմուտքի մէջ:

Եթէ արեւելեցի վանականին մէջ երկուութեան տաքնապը կայ, և իր բոլոր ճիգերը զայն միուեցնող մը յանգեցնելու կը ձգտէին, արեւմուտքի վանականին հոգիին խորը անհանգստութիւն կայ, մեծաւ մասամբ չար ժամանակներէն պատճառուած, և անզարգութեան կը ձգտի: Արեւելեցիին մարդկայինը կը զօհէ ի խնդիր աստուածայինին, արեւմուտքիին զանոնք իրարու նեցուկ ընելու և իրարմով փրկելու հեռաւոր կարեւոր կը հետապնդէ:

Նարեկացիին արեւելեան վանական մըն է:

(1)

Եղիշէի ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԲԱՆԱՍՏԵՂՄԱԿԱՆ

ԱՆՑՆՈՂ ՕՐԵՐԸ

Ինձ կը թըւի տակաւին,
Օրօրոցիս վրայ հակ
Երկու աչքեր արցունքոտ,
Որ զիս դիտեն հեռուէն:
Կ'երկարի թելն օրերուն,
Առէջ առէջ, հիւսք առ հիւսք
Անհուն կամուրջ մահերու:

Պատանութեան արեւին,
Ճառագայթներն առաջին
Հին ծիւնապատ լեռներէն.
Յետոյ մըլուշ ու արին,
Ամէն աչքի մէջ արցունք,
Ճամբայ, համբայ, համբանք
Կարաւաններ, մութ ու սուգ:
Շուրթեր կըզպտած անաղօթք,
Ու նայուածքները տարտամ
Վըրան անհուն մահերու:

Օտարութեան ջուրերուն,
Պատանութիւնն իմ վրտիտ
Աւազներուն անկայեան
Կըտոր կըտոր ու տըրտում:
Բայց աչքերուս դէմն է միշտ
Դէմքեր անուշ կըցկըտուր
Լիճին վըրայ արեւնի:

Անցնող օրեր իմ կեանքիս,
Նորէն դարձէք դուք ինձի,
Ու բերէք ինձ անցեալիս
Արեւն անծրեն ըղծալի,
Հրայրքն հողին հայրենի,
Ռանդն ու կարօտն երբեմնի
Որոնք օր մը իմս եղան:

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՎՐԴ.

ԷԾՆ ԳԶԵԾ

Հետեւեալ անակուն տաղը ընդօրինակած
ենք Ս. Արտոնյա Ձեռագրասան Թ. 2009
գրչագրին: Բաւական շու յորդգիրով գրուած
Դանձգիրք-Տաղարան մըն հ ա ա, որուն գրիչը,
եղև ու թուականը յայտնի չեն:

ԽՐԱՏԱԿԱՆ ԲԱՆ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ

Երատ մը տամ սիրով քեզ
Թէ միտդ առնուս ու պահես
Սիրել զընկեր տամ ես քեզ
Որ զքեզ առնէ պարզերես:

Իմայ զի դու աման ես
Շնորհաց ասպընճական ես
Սիրով խոնարհ պահէ զքեզ
Որ զքեզ առնէ պարզերես:

Յիշեայ զի մահացու ես
Մեռնիս և ի հող մտանես
Աստէնս դու հար արայ քեզ
Որ անդ լինիս պարզերես:

Թէ քան զՀաբէլ արդար ես
Ընտիր եւ երկիւղած ես
Պատարագ մատուցող ես
Թէ սէր չունիս դատարկ ես:

Թէ քան զՆոյ ընտիր ես
Եւ տապանակ շինեալ ես
Տուն Աստուծոյ կազմեալ ես
Թէ սէր չունիս դատարկ ես:

Թէ իբրեւ Աբրահամ ես
ԶԱստուած հիւր ընկալեալ ես
Ըզճէրըն կերակրեալ ես
Թէ սէր չունիս դատարկ ես:

Թէ քան զՄովսէս պահաւղ ես
Ընտիր սուրբ մարգարէ ես
Հետ Աստուծոյ խօսեալ ես
Թէ սէր չունիս դատարկ ես:

Թէ քան սուրբ Եղիա ես
Մարմնով երկինք ելեալ ես
Ընտիր եւ երկիւղած ես
Թէ սէր չունիս դատարկ ես:

Թէ իբրեւ ըզՅունան ես
Ի փոր կիտին կացեալ ես
Ի Նինուէ քարոզեալ ես
Թէ սէր չունիս դատարկ ես:

Թէ քան զերեմիայ ես
 Յնսայիայ նման ես
 Բան Դանիէլ դու սուրբ ես
 Թէ սէր չունիս դատարկ ես :

Թէ իբր զսուրբ Սիմէոն ես
 Զօծեալ Տէրըն տեսեալ ես
 Բրիստոս ի գիրկդ առեալ ես
 Թ աղօթք չունիս ոչինչ ես :

Թէ իբրեւ զՅովհաննէս ես
 Յանապատի կացեալ ես
 ԶԲրիստոս դու մկրտեալ ես
 Թէ սէր չունիս դատարկ ես :

Թէ իբր ըզկոյս Մարիամ ես
 Բրիստոս զըրկօք բարձեալ ես
 Շրթամբքդ համբուրեալ ես
 Թէ սէր չունիս դատարկ ես :

Թէ իբրեւ ըզտեսող ես
 Մարմնովդ սուրբ կուսան ես
 Պահաւոր եւ աղաւթող ես
 Թէ խոնարհ չես ոչինչ ես :

Թէ որպէս զՅովհաննէս ես
 Եւ քահանայ դու սուրբ ես
 Պատարագ մատուցող ես
 Թէ սէր չունիս դատարկ ես :

Թէ քան զսուրբ Դրիգոր ես
 Խոր վիրապին կացեալ ես
 Լուսաւորիչ Հայոց ես
 Թէ սէր չունիս դատարկ ես :

Թէ քան զԱնտոն ճրգնող ես
 Ճրգնաւորաց զլուխ ես
 Վարուք երկիւղած սուրբ ես
 Թէ անհամբեր ես ոչինչ ես :

Թէ կուսութիւն ստացեալ ես
 Մարմնովդ ի խաչ ելեալ ես
 Զմարմինդ ի հուր մատնեալ ես
 Թէ անհամբեր ես ոչինչ ես :

Թէ սուրբ ւ առաքինի ես
 Արդար եւ երկիւղած ես
 Զաղբատսըն կերակրեալ ես
 Թէ անհամբեր ես ոչինչ ես :

Թ որոց ւ այրեաց դու տէր ես
 Եւ սապարաց պահող ես
 Արթուն ւ աղօթարար ես
 Թէ սէր չունիս դատարկ ես :

Թէ հանց մ որ դու հպարտ ես
 Ի ամբարտաւան եւ լիրբ ես
 Հաշվեց թէ Բեկիար ես
 Որ Աստուծոյ թողեալ ես :

Թէ դու որ ցանկացող ես
 Շնացող մեղսասէր ես
 Հաշվեց թէ Սաղայէլ ես
 Յերկինց ի վայր անկեալ ես :

Թէ հանցմ որ նախանծոտ ես
 Հաշվեց թէ դու Կայէն ես
 Կրկին եղբայրասպան ես
 Եւ Աստուծոյ թողեալ ես :

Թէ լեզուովդ կակուղ ես
 Սըրտովդ խեռ ու ննձ ես
 Հաշվեց օծի նման ես
 Նորայ անէծքն առեալ ես :

Թէ դու արծաթասէր ես
 Ազահ եւ փառասէր ես
 Ժըլատ եւ կամ շրոպլ ես
 Դու Աստուծոյ թողեալ ես :

Թէ հանց մ որ բամբասող ես
 Փախիլ եւ տրտնջող ես
 Անգէտ ես դու ւ աներես
 ՅԱստուծոյ հակառակ ես :

Թէ հանց որ գողամիտ ես
 Հաշվեց թէ դու Յուդայ ես
 ԶԲրիստոս ի մահ մատնեալ ես
 Եւ յԱստուծոյ թողեալ ես :

Թէ հանց մ որ խորամանկ ես
 Անսուրբ եւ կեղծաւոր ես
 Կրկին խաչահանող ես
 Զախակողմեան դասէն ես :

Թէ հանց մ որ բարկացող ես
 Յիշոցնատու եւ պիղծ ես
 Ազահ կամ արբեցող ես
 Դու յԱստուծոյ թողեալ ես :

Թէ դառնաս խոստովանիս
 Մեղաց զղբաս եւ կոծիս
 Մեղայ ասես դաւանիս
 Յաջակողմանըն դասիս :

Հրատ. Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԱՊԱՏՄԱՆԿԱՆ

ԷԶՄԻԱԾԻՆ

ԵՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

1441-1941

Մեր նախորդ երեք յօդուածներով տեսանք Մայր Աթոռի և միւս երեք ժամանաւոր կաթողիկոսական Աթոռներու յարաբերութեանց պատմութիւնը յօրինական դարաշրջաններու սահմանին մէջ: Այժմ պիտի տեսնենք Ս. Էջմիածնի յարաբերութիւնները մեր պատրիարքական երկու Աթոռներուն հետ, վերոյիշեալ դարերու միջոցին: Նախ կ'առնենք Երուսաղէմի Առաքելական Ս. Աթոռը:

Մայր Աթոռի փոխադրութեան տարին, 1441ին Երուսաղէմի պատրիարք Յովհաննէսին (1431-1441) կը յաջորդէր Սբրահամ Եգիպտացին (1441-1454), և չէ յիշուած որ Երուսաղէմի պատրիարքութիւնը այդ մեծ ձեռնարկին մէջ բաժին մը ունեցած ըլլայ:

Դար մը յետոյ, երբ Ս. Էջմիածնի Միքայէլ Աթոռակից կաթողիկոսը Սեբաստիոյ մէջ ժողով մը կը գումարէ (1562) Աբգար Դպիրի Թագաւորացն ըլլալը հաստատելու և իւր աշխարհական պատգամաւոր Եւրոպա զրկելու համար, վկայագիրը ստորագրողներուն մէջ կը գտնուին նաեւ Երուսաղէմի պատրիարք Անդրէաս Մերտինցի (1551-1589) և լուսարարապետ Սամուէլ Արքեպիսկոպոս: Օրմանեանի կարծիքով Անդրէաս պատրիարքը Սեբաստիոյ ժողովին անձամբ ներկայ չէ եղած, այլ իր ստորագրութիւնը ետքէն աւելցուցած է Աբգար Դպիրի վկայաթուղթին վրայ (Ազգապատգամ, էջ 2251):

ԺԶ. դարու վերջերը և ԺԷ. ին սկիզբը Երուսաղէմի պատրիարքն էր Դաւիթ Մերտինցի (1583-1613), որուն օրով Երուսաղէմ այցելեց Մովսէս Վրդ. Տաթևացի և Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ սուրկեցած մեղաւորամբ ճերմկցնելու արհեստը, որ յառաջիկային օգտակար պիտի ըլլար իրեն Պար-

սից հռչակաւոր Թագաւորին՝ Շահ Աբասի բարեկամութիւնը շահելու և ի վերջոյ բարձրանալու Ս. Էջմիածնի հայրապետական Աթոռին վրայ (1629-1632):

Ս. Էջմիածնի կաթողիկոս Դաւիթ Դ. Վազարշապատեցի (1590-1629) օրով, Աթոռակից կաթողիկոս Աւետիսը Երուսաղէմ եկաւ և հոս Կիլիկիոյ Յովհաննէս Ա. Անթէպցի (1602-1621) կաթողիկոսին Աթոռակից Պետրոս կարկառեցի (1601-1608) աւակներ Գրիգոր Պարոնտէրին եպիսկոպոսական աստիճան տուաւ (1613), որ Երուսաղէմի Աթոռին վարչութեան զուտը կը գտնուէր: Թէև Երուսաղէմը տակաւին Սիսի թեմ էր այս ժամանակ, որով կը պարծենայ Սիսի Սիմէոն Բ. կաթողիկոսը (1633-1648) իր նշանաւոր նամակին մէջ, բայց Կ'երեւի թէ արեւելեան իշխանաւորներու փափաքով Էջմիածնական կաթողիկոս մը կը կատարէ Պարոնտէրի ձեռնադրութիւնը:

Փիլիպպոս Աղբակեցի կաթողիկոսը (1632-1635) մեծախուժը հետևորդներով Երուսաղէմ եկաւ, հոս ժողով գումարեց 1652ին, որուն մասնակցեցաւ նաեւ Առաւուռատուր պատրիարք (1645-1664, 1665-1666, 1668-1670): Փիլիպպոս կաթողիկոս չորս ամիս կեցաւ Երուսաղէմի մէջ, ճեւղատակն եկեղեցւոյ Սրբոյն Յակոբայ՝ գեղեցիկ յօրինուածով և նկարակերտ յարմարութեամբ երանգ երանգ վիճօք սալարկ արար. զի Թէպէտ-յաւաջն գոյր սալարկ՝ այլ ոչ էր հաւասար և գիւր, այլ բարձր և ցած, և անյարմար և կոպիտ. և զաւագ խորանի բեմն բարձրացոյց. զի յաւաջն կարի ցած էր» (Առաւել Դաւիթեան, էջ 331): Ըստ Կիլիկիոյ երանի Փիլիպպոս կաթողիկոսի կատարած այս նորոգութիւնները հայրապետական իրաւասութեան նշան էր չեն, այլ նա իբրեւ ուխտաւոր իր ծախքով յիշատակ մը ըրած է Ս. Յակոբին իր այցելութեան առթիւ (հմտ. Պարթ. Կիլիկ. Կիլիկիոյ, էջ 1263): Թէ Երուսաղէմ երբ դադարեցաւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան թեմ ըլլալէ և յարեցաւ Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռին, Կիլիկիոյ երան այս մասին իր անգիտութիւնը կը խոստովանի գրելով. «Առ այժմ ճշգրիտ բան մը չեմ գիտեր այդ մասին, որովհետեւ չեմ հանդիպած ոեւէ պատմական յիշատակագրութեան» (նոյն, անդ):

Նշանան, ընդդէմ Կիւլէսէրեանի, կը հաւաստէ Երուսաղէմի պատրիարքութեան էջմիածնի Աթոռին ենթակայ եղած ըւլալը, գրեթէ. «Գիտեմք պատմութենէն որ Ամինայի Հայոց Հայրապետութեան Աթոռը Կիլիկիայէն էջմիածին փոխադրուելէն ասորին (1441) Երուսաղէմ բնաւ ենթարկուած է Սիւրի մ' հոգեւորական և ոչ վարչական տեսակէտով: Երուսաղէմի ու Կիլիկիոյ աթոռներուն միջեւ փոխանակուած մէկէ աւելի նամակներ, զորս ունինք մեր ձեռքին տակ, երբեք այդպիսի կացութիւն մը չեն մատնանշիր: Ընդհակառակն այդ վաւերագրերը ցոյց կու տան թէ Երուսաղէմ եղած է միշտ ենթակայ Ամինայի Հայոց Կաթողիկոսութեան, անկէ առած է սուրբ միւռնը ու հոն զրկած է իր միաբանները եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն ընդունելու» (Օրհորոյի Ս. Երեմի Գեղեթեանի, Երուսաղէմ, 1939, Ներածութիւն, էջ 102-103. Ժառնոթ. 1):

Նշանանի այս հաւաստումին հակառակ վկայութիւն մը կ'ընծայէ Ոսկան Վրդ. Երեւանցի (Տ. 1674), որ էջմիածնի և Կիլիկիոյ թեմերը ցոյց տուող իր վիճակագրութեան մէջ Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը դրած է Սոյո Կաթողիկոսութեան ներքեւ: Ըստ Օրմանեանի այդ վիճակը ոչ թէ հաստատուն կացութիւն մը կը ներկայացնէ այլ հետեւանք է ժամանակին տիրող խառնակութեանց և հակաթոռութեանց (Աղագադար, § 1750):

Յակոբ Դ. Զուլպայեցի (1655-1680) Կաթողիկոսն ալ եկաւ Երուսաղէմ և տեղւոյն Պատրիարքութեան և Եղիազար Այնթապցիի նոր Կաթողիկոսութեան (1664) խնդիրներով զբաղեցաւ (1665): Հակառակ Աստուածատուր Տարօնցիի Պատրիարքի և իր անակից Մարտիրոս Դրիմեցիի ջանքերուն Եղիազար յաջողեցաւ ստանալ թէ Կաթողիկոսութեան և թէ Երուսաղէմի պատրիարքութեան համար նոր հրովարտակ մը (1666): Հազիւ թէ Եղիազար իր Կաթողիկոսութիւնը և պատրիարքութիւնը ապահովցուց իրաւունքները Երուսաղէմ որ Յակոբ Կաթողիկոսը հեռացնէ: Զուլպայեցիի ստիպուեցաւ Ս. Յակոբի մայրավանքը թողուլ և յունական վանք մը քաշուիլ մինչև որ պատրաստութիւնները

ամբողջացուց և ճամբայ ելաւ դէպի Պոլիս: Մինչ Յակոբ Երուսաղէմէն դէպի Պոլիս կ'երթար, Եղիազար ալ Մայրաքաղաքէն դէպի Ս. Քաղաք կու գար, բայց իւրարու չհանդիպեցան:

Յակոբ Կաթողիկոս Պոլիս հասնելով մեղմ ընթացք մը բռնեց և սիրոյ քարոզներ սկսաւ խօսիլ: Եղիազարի գլխաւոր բարեկամները Ապրոյ և Երեմիա Ձէլէպիներ առաջարկեցին Յակոբ Կաթողիկոսին որ հաւանի Կաթողիկոսութեան բաժնունելուն, թող տալով որ Եղիազար Սամանեան գաւառներուն վրայ իշխէ և ինքն ալ բաւականանայ պարսկական երկիրներով: Յակոբ Կաթողիկոս քաղցրութեամբ կը լսէր եղած առաջարկը և կը բացատրէր բաժանուններու երեսէն ազգին կրած վնասները: Իր ընթացքով Յակոբ Կաթողիկոս Եղիազարեանները համոզեց որ ետ կենան զայն պաշտպանելէ և հակառակորդ կուսակցութեան գլխաւորներուն օգնութեամբ դիմեց Սուլթան Մէհմետ Դ-ին (1648-1687) և յաջողեցաւ էջմիածնի իրաւունքները վերահաստատող հրովարտակ մը ստանալ, Եղիազարի տրուած իշխանութիւնները ետ առնուեցան և Կաթողիկոսութիւնն ու Երուսաղէմի պատրիարքութիւնը Յակոբի տրուեցան, մինչ Եղիազար բանէ մը լուր չունէր և ինքզինքը ապահով կը կարծէր Երուսաղէմի մէջ:

Յակոբ Կաթողիկոս Պոլսոյ մէջ անդիմադրելի ազդեցութեան տէր դարձած՝ Երուսաղէմի պատրիարքութիւնը, որ իրեն վերագրուած էր, փոխանցեց Մարտիրոս Կաթողիկոսին և պարտուպառաճ հրովարտակով և հրամանագրներով ճամբայ հանեց որ երթայ Եղիազարը հեռացնէ:

Կաթողիկոսի ժամանումով Եղիազար հարկադրուեցաւ թողուլ Ս. Յակոբը, նախ գնաց Ռամէի վանքը, զոր ինքը չէնէլ տուած էր, անկէ ալ անցաւ Արշին, իր անդրանիկ պաշտօնավայրը: Մարտիրոս սակայն Երուսաղէմի միաբանութեան պընդումին վրայ ստիպուեցաւ պատրիարքութիւնը, գտնէ անուանապէս, թողուլ Աստուածատուր Տարօնցիին և գահանալ փոխանորդութեամբ:

Բայց բախտի յարափոփոխ անիւք առաջ կը գառնար այդ օրերուն: Աստուածատուր պատրիարքի մահէն յետոյ Եղիա-

զար փութաց Կ. Պոլիս և իր մեծ բարեկամ և հօր պաշտպան Ապրոյի աջակցութեամբ նորէն հրովարտակ ստացաւ Երուսաղէմի պատրիարքութեան և կրկին զօրութեամբ Երուսաղէմ դարձաւ, տիրացաւ Աթոռին և օկսաւ կաթողիկոսակերպ ճախանալ, Եղիազար Այնթապցի 1671ին վերանորոգած իշխանութիւնը անխափան պահեց տասը տարի մինչեւ իշմիածնի Մայր Աթոռը բազմիլը, Ս. իշմիածնի միաբանութեան հրաւերով, Յակոբ Դ.ի մահէն յետոյ (1681—1691):

Եղիազար հետը կը տանի Մինաս Լամթեցին, զոր Ս. Յակոբի մէջ եպիսկոպոս ձեռնադրած էր 1666ին: Լամթեցի երեք տարի (1682—1685) նուիրակութիւն փչնէ իշմիածնի հաւոյն և եօթը տարի եւս անդ մնալէ վերջ կը դառնայ Երուսաղէմ 1692ին և կ'ըլլայ Աթոռակից Պոլսեցի Յովհաննէս պատրիարքի (1684—1697): Սակայն Երուսաղէմի մէջ երկար չի մնար, դարձեալ նուիրակ կ'երթայ յանուն Երուսաղէմի գէպի Հայէպ և Կարին և այլ գաւառներ (1695—1696): Ապա կ'անցնի նորէն իշմիածնի և կը մնայ հոն երեք տարի (1696—1698):

Այդ միջոցներուն Ս. իշմիածնի կաթողիկոսն էր Նահապետ Ա. Եղեսացի (1691—1705), որուն դէմ գոգոհութիւն ունեցողներ զայն գահընկէց կ'ընեն և անոր տեղ կ'ընտրեն Ստեփանոս Ջուղայեցի եպիսկոպոսը (1696): Ջուղայեցին օծող տասներկու եպիսկոպոսներուն զուխն էր Մինաս Պատրիարք Լամթեցի: Ստեփանոս հազիւ տաս ամիս կրցաւ կաթողիկոսութիւն ընել: Վասնզի Նահապետ կաթողիկոս յաջողեցաւ Ստեփանոսը պաշտօնէն զրկել և նետել տալ բանտ, ուր և վախճանեցաւ 1698 Յունուար 5ին: Լամթեցին ալ շուտով հեռացաւ իշմիածնէն և զնաց Պոլիս: Նոյն միջոցին ընտրուեցաւ Երուսաղէմի պատրիարք, բայց քանի մը տարի Պոլիս մնաց և միայն 1701 Սեպտեմբերին հասաւ Երուսաղէմ:

Երուսաղէմի Աթոռին պատմութեան հետ սերտօրէն կապուած է Կարապետ Բ. Ուլնեցի (1726—1729) կաթողիկոսին անունը, իր հրատարակած կանոններուն և նըզովքներուն պատճառաւ: Ուլնեցին Կ. Պոլսոյ մէջ ընտրուեցաւ և օծուեցաւ և

հոն ալ հրատարակեց այդ կանոնները, որոնց պէտքը զգացուցած էին Երուսաղէմի պատրիարք Գրիգոր Շղթայակիր (1715—1749), Կ. Պոլսոյ պատրիարք Յովհաննէս Կոլոտ (1715—1741) և Շղթայակիր փոխանորդը Հաննա Վրդ. Երուսաղիմացի, որ Կարապետ կաթողիկոսի ձեռնադր. եպիսկոպոս օծուեցաւ Կ. Պոլսոյ մէջ: Այդ կանոնները երեք են թուով և կը վերաբերին Երուսաղէմի պատրիարքութեան:

Ա.— Առաջին կանոնը կ'արգիլէ որ «եկամուտ ոք» պատրիարք կամ վէջիլ չկարենայ ըլլալ, եկամուտ ոք կը սեպէ այն անձը որ «1.— Ի սուրբ Երուսաղէմ չիցէ սնեալ. 2.— Կատարելապէս Հին և Նոր Կտակարանաց չիցէ աշակերտեալ. 3.— Զամենայն զեկս և զմուտս սրբոյ Երուսաղէմի Աթոռոյն չիցէ իմացեալ և 4.— Բազմաւ ժամանակաւ չիցէ վարժեալ յամենայն գործս սրբոյ Երուսաղէմի»:

Բ.— Երկրորդ կանոնը կ'արգիլէ Երուսաղէմի համար աշխարհական կամ կարգաւոր «վերակացու և զխաւոր գործակալ անելի, պապա և նազըր անուամբ, և կամ այլ ինչ անուանակոչութեամբ»:

Գ.— Երրորդ կանոնը կ'արգիլէ «կցել և միացուցանել զպատրիարքութիւն սրբոյն Սաղիմայ ընդ առաջնորդութեան Կոստանդնուպոլսոյ, կամ այլ ինչ տեղւոյ»: Այս երեք կանոնները ով որ չի յարգեր «նշովեալ լիցի»:

Յակոբ Նալեանի Երուսաղէմի պատրիարքութեան շրջանին (1749—1752) Պոլսէն հռչակաւոր եաղուպ Ամիրային ընկերանալով Երուսաղէմ եկաւ Ս. իշմիածնի ապագայ կաթողիկոս Սիմէոն Երեւանեցին 1751ի ուխտաւորութեան ատեն և իր քաջաբերող ատենաբանութեամբ Նալեանը զարմացուց, որ մինչեւ իսկ իր փիլոնը, մատանին և գաւազանը նուիրեց Սիմէոնի: Այդ առթիւ ևս կ'ատմուի Նալեանի հռչակաւոր խօսքը, որուն երբ ուխտաւորները կը դիմեն որ յաղթանդամ և մեծամորուք Մովսէս վարդապետը արտօնէ իրենց քարոզելու, Նալեան ընդհակառակը մօրուքով յոյժ աղքատ Սիմէոնը ցոյց կուտայ և կ'ըսէ. «Քարոզ կ'ուզէք քէօսէս, մօրուք կ'ուզէք Մովսէս»:

ԺԹ. Դարը ազգային գործերու կանոնաւորման, այսինքն կանոններով սահ-

մանուկներն դարձել էին Նախ Պոլսի շահերի հաստատուեցաւ Ռուսաստանի Հայոց (1839) և յետոյ Կ. Պոլսոյ Ազգային Սահմանադրութիւնը (1863) Թուրքիոյ Հայոց համար Երուսաղէմի Միաբանութեան համար ալ Կ. Պոլսոյ ընդհանուր ժողովին կողմէ պատրաստուեցաւ յատուկ կանոնադիր մը (1865), որ իր բազմաթիւ յօդուածներուն չկիրարկուելուն պատճառով գրեթէ մեռեալ տառ մնաց 15 տարի, մինչեւ որ վերակազմուեցաւ Կ. Պոլսոյ պատուիրակի ներկայութեամբ և միաբանութեան համաձայնութեամբ 1880ին: Ասոր 30րդ յօդուածը որոշ կերպով կը տրամադրէ թէ պատրիարքացւոյ վարդապետը Ս. Էջմիածին պէտք է երթայ եպիսկոպոս ձեռնադրուելու համար. սնորհաբար պատրիարքը՝ եթէ վարդապետ է, Միաբանական Ընդհանուր ժողովոյ վկայականով և Կ. Պոլսոյ պատրիարքի յանձնարարութեամբ (ինչպէս օրէն է Ս. Երուսաղէմի Աթոռէն ի Ս. Էջմիածին զրկուած բոլոր Եպիսկոպոսացւոյ վարդապետաց համար) Ս. Էջմիածին կ'ուղեւորի և եպիսկոպոսութեան աստիճան կը բարձրանայ: Այդպէս եղած էր Թալաւքի Եսայի պատրիարքին (1864-1885) համար, որ տակաւին վարդապետ էր երբ ընտրուեցաւ պատրիարք և Ս. Էջմիածին երթալով եպիսկոպոս օծուեցաւ Մատթէոս Ա. կաթողիկոսի ձեռքով (1858-1865):

Երուսաղէմի Աթոռը յարաբերութեան մէջ եղած է ընդհանրապէս Պոլսոյ հետ և Ս. Էջմիածնի հետ ուղղակի առնչութիւններ սակաւ են մինչեւ մեր օրերը, երբ Պաղեստին դադրեցաւ թուրք պետութեան մաս կազմելէ և հետեւաբար վարչական կապ ունենալէ Պոլսոյ հետ (1917):

Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի օրով (1911-1930) Ս. Էջմիածնի մէջ պատրաստուեցաւ և Ազգային-Եկեղեցական ժողով գումարե-

լու յատուկ կանոնադրութիւն, 1926ին, որ Երուսաղէմի պատրիարքն ալ յիշուած է իբրեւ ժողովի նախագահ անդամներէն մին (Յօդ. 5), որ կրնայ նաեւ նախագահել Սահման Հայոց կամ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսներուն հիւանդութեան կամ բացակայութեան պարագային (Յօդ. 6): Ժողովին իր կողմէ մէկ անգամ ընտրելու իրաւունք ունի Ս. Երուսաղէմի Միաբանութիւնն ալ (Յօդ. 10):

Այս կանոնագրի հիման վրայ Մուրատ Բեգեան իւրէն Ա. Կաթողիկոսի (1932-1938) ընտրութեան մասնակցեցաւ Երուսաղէմի թեմը, Ազգային-Եկեղեցական Ժողովին համար միաբանութեան ներկայացուցիչ ընտրելով Տ. Գարեգին Արքեպիսկ. Յովսէփեանցը, իսկ թեմական ժողովուրդի ներկայացուցիչ թորոս Մառմանեանը:

Աստուածաշունչի հայրէն Թարգմանութեան հաղարհինգհարիւրամեայ Յորելեանին առթիւ իւրէն Ա. Կաթողիկոս արտասահմանի համար ներկայացուցիչ նշանակեց 1934 Հոկտեմբեր 1 թուակիր Կոնգակով, Երուսաղէմի պատրիարքը, Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Գուշակեան (1931-1939):

Մուրատեգեանի մահէն յետոյ 1941 Ապրիլին նոր կաթողիկոսի ընտրութեան նպատակով հրաւիրուած Ազգային-Եկեղեցական ժողովին մասնակցելու համար զարձեւել Երուսաղէմի պատրիարքական թեմը ընտրեց և զրկեց իր ներկայացուցիչը ըստ 1925ի կանոնադրութեան: Այսպէս Էջմիածնի և Երուսաղէմի յարաբերութիւնները ստացան սերտ բնոյթ և կը շարունակեն ընթանալ նոյն ուղղութեամբ յօգուտ և ի պայծառութիւն Հայաստանայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ:

Ն. Վ. Գ.

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

16 ՅՈՒՆԻՍԻ 1945 Թ. Ի Ս. ԷՋՄԻԱՍԵՐ

ՆԻՍՏ Ե.

20 Յուլիսի 1945 թ.

Ազգային-եկեղեցական ժողովի Ե. նիստը բացուեց ժամը 12 և 30 րոպէին Նախագահութեամբ Տանն Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսի, ատենապետութեամբ ազգեմիկոս Աւետիք Իսահակեանի, Տէրունական ազօթքից յետոյ կարդացուեց նախորդ նիստի արձանագրութիւնը, որը հաստատուեց թեթեւ փոփոխութիւններով:

Ամերիկայի Արեւելեան թեմի առաջնորդ Տ. Տիրան Մ. Վարդապետը յայտարարեց, թէ մօտ 30,000 դուլարի գումարք նուէր (զարպաս) են բերել Մայր Աթոռին:

Այնուհետեւ ատենապետը ժողովի քննութեան է դնում պիւտճէի հարցը: Պիւտճէտային Յանձնաժողովի անդամ Պ. Սարգիս Քիւրքճեանը կարգում է Յանձնաժողովի նիստի հետեւալ որոշումը:

«Յանձնաժողովը միաձայն որոշեց, ա) որ իրականացուի եկեղեցիների եկամուտներից հինգ տոկոս տուրքի դանձումը յօգուտ Մայր Աթոռի, որ ընդունուեց Ազգային-եկեղեցական ժողովի կողմից. բ) նկատի առնելով, որ թեմերի եկամուտների շահերն անյայտ են, ինչպէս նաեւ որոշուած չեն էջմիածնի այս տարուայ ծախքերը, այլեւ վանքի վերանորոգման ծախքերը, ժողովը որոշեց նորընտր իրաւորիկոսի իրաւասութեանը թողնել տնօրինելու այդ հարցի լուծումն ըստ իւր հայեցողութեան, յուսալով, որ հայ ազգը և հայ բարերարներն այս խնդրում սիրով պիտի արձագանգեն Հայրապետի կոչին: (Ստորագրել են Յանձնաժողովի 13 անդամները):»

Ամենապատիւ Տ. Տեղակալի առաջարկութեամբ պիւտճէի քննութիւնը յետաձգուած է յաջորդ նիստին, որպէսզի Տեղակալ Սրբազանը հնարաւորութիւն ունենայ ժողովին ներկայացնելու էջմիածնի ծախքերի մասին գրաւոր տեղեկանքներ:

Մանգատային Յանձնաժողովի նախագահ Տ. Արտաւազդ Արքեպիսկոպոսը յայտարարեց, թէ վերստուգման համար պիտի կարդացուի պատգամաւորների անսւանացանկը: Յուսկը կարդաց Տ. Վազգէն Վարդապետը. ընթերցումից պարզուեց, որ պատգամաւորների ընդհանուր թիւը հասել է 106-ի:

Ազգեմիկոս Ստեփան Մալխասեանն առաջարկեց Մայր Տաճարի վերանորոգութեան համար նախահաշիւ կազմել: Այս առաջարկն ընդունուեց:

Ժողովը, լսելով Տեղակալ Սրբազանի բացատրութիւնները Եկեղեցու Սահմանադրութեան նախադրի մասին, միաձայն որոշեց այդ հարցի քննարկումը յետաձգել յաջորդ նիստին, երբ նախագահութիւնը և ատենապետութիւնը ժողովին ներկայացնեն Սահմանադրութեան նախադրի խմբագրուած վերջնական տեխստը:

Ժողովը վերջացաւ ժամը 12 և 12 րոպէին:

Ազգային-եկեղեցական ժողովի Նախագահ՝

Գ.ԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Ասեմապետներ՝

Ա. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ
Ս. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ
ՃԱՆԻԿ Հ. ՉԱԳԻՐ
ՀԱՅԿ ԳԱՎՈՒԲՃԵԱՆ

Քարտուղարութիւն՝

ԳՐԻԳՈՐ Մ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ
ՍԱՀԱԿ ԱԲ. ԳԱՀ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ
ՎԱՀԱՆ ԱԲ. ԳԱՀ. ԹԱՎԱՐԵԿԵԱՆ
Ա. Գ. ԵԱԶԸՃԵԱՆ

Ն Ի Ս Տ Զ.

22 Յունիսի 1945 թ.

Ազգային-եկեղեցական ժողովի Զ. նիստը բացուեց ժամը 12-ին տէրուհական աղօթքով. նախագահում էր Կիրիկիոյ Կաթողիկոս Տ. Տ. Գարեգին Ա. ատենապետն էր Պ. Ճանկի Զաքարը, որը յայտարարեց նիստի հետեւեալ օրակարգը.

1. Եկեղեցական Սահմանադրութեան քննութիւն և վաւերացում.
2. Ս. Էջմիածնի պիւտճէի վաւերացում.
3. Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրութիւն:

Ժողովականների ցանկութեան համաձայն օրակարգի հարցերը վերադասուորուեցին այսպէս.

1. Ս. Էջմիածնի պահպանութեան պիւտճէի վաւերացում.
2. Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրութիւն.
3. Եկեղեցական Սահմանադրութեան քննութիւն և վաւերացում Հայրապետական ընտրութիւնից և օծումից յետոյ:

Կիրիկիոյ Վեհափառ Կաթողիկոսը ժողովի ուշադրութիւնը հրաւիրեց այն խնդրի վրայ, որ նախագահութիւնը պատրաստ է Հայրապետական ընտրութեանը, օրի համար անհրաժեշտ են որոշ նախապատրաստական աշխատանքներ: Ժողովը, մի շարք պարզաբանութիւններից յետոյ Վեհափառի գիտողութիւնը տեղին համարելով, որոշեց, Ս. Էջմիածնի պահպանութեան պիւտճէի վաւերացումից յետոյ, նիստն ընդհատելով մինչև երկուշաբթի ժամը 3-ը դադար յայտարարել, օրպէսզի նախագահութիւնը հնարաւորութիւն ունենայ ընտրական նախապատրաստական աշխատանքներ տանելու:

Այնուհետև ժողովն անցաւ Ս. Էջմիածնի պահպանութեան պիւտճէի վաւերացման հարցին: Ամենապատիւ Տ. Տեղակալը մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ Էջմիածնի նախընթաց տարիների ծախսերի մասին մատնանշելով այն աղբիւրները, որոնցով ցարգ հոգացուել են Մայր Աթոռի կարիքները. նա նշեց նաև զաւլիք հաւանական ծախսերը: Ենդակալ Սրբազանի հրահանգով Տ. Քուրէն Մ. Վարդապետը կարգաց 1945-46 տարւոյ Ս. Էջմիածնի նախահաշիւը իր բոլոր մանրամասնութիւններով: Հետ այդ նախահաշուի Ս. Էջմիածնի ենթակայ հիմնարկների պահպանութեան ընդհանուր գումարը հասնում է 3,100,000 (երեք միլիոն մէկ հարիւր հազար) ռուբլու: Ժողովը զեկուցում լսելով նախահաշուի մասին միաձայն ընդունեց Տ. Վազգէն Վարդապետի առաջարկած հետեւեալ բանաձևը.

«Ժողովը որոշեց Մայր Աթոռի պահպանման համար եկեղեցիների հասոյցների որոշումը կինգ տոկոս տուրքին զուգործաց չարունջով յօդուալ Ս. Էջմիածնի աւանդաբար ընդունուած ձեռնարկի լուծման հանգանակութիւնը անհատական նուիրատուութիւնների եղանակով»:

Բանաձևն ընդունուեց միաձայն:

Ատենապետը յայտարարեց ընդմիջում:

Ժամը 3 և 30 րոպէին նիստը վերսկսուեց Մայր Տաճարում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրելու համար:

Նախապէս պատրաստուած անուանացանկի մատենի մէջ իւրաքանչիւր պատգամաւորի անունը քարտուղարութեան և մանդատային յանձնաժողովի կողմից վերընտուգուեց և իւրաքանչիւր ստորագրեց իր անուան գիմաց: Ապա պատգամաւորները մտան Մայր Տաճար: Նախագահութեան սեղանը դրուած էր Մայր Տաճարի արեւմտեան կողմը, իջման սեղանի գիմաց, որը վարագուրուած էր, ինչպէս նաև Աւագ Կաթողի: Պատգամաւորների ընդհանուր թիւն էր 113: Նախագահ Տանն Կիրիկիոյ Վեհ. Եպիսկոպոսի հրամանով փակուեցին Տաճարի դռները և տէրուհական աղօթքից յետոյ ընտրական պատգամաւորական ժողովը բացուած յայտարարուեց: Արարողապետ Տ. Մամբրէ Սպիւկպոս Սիրունեանը սկսեց Մազմախ փոխապետութիւնը, օրին յաջորդեց պատշաճ աղօթքը: Արարողապետ Սրբազանի առաջնորդութեամբ աշխարհական պատգամաւորները յոտնկայա արտասանեցին երգման աւատը և ստորագրեցին երգիծագիրը:

Տանն Կիրիկիոյ Վեհափառ Կաթողիկոսը խորը լուռութեան մէջ սասց.

«Ճանկի պայմաններում ենք հաւաքուել մենք այստեղ. մեր պատմութեան մէջ առաջին անգամն է, որ Տանն Կիրիկիոյ Կաթողիկոսը ներկայ է գտնուում Հայրապետական ընտրութեանը և շատ քիչ է պատահել, որ այսքան մեծ թուով պատգամաւորներ հաւաքուեն ընտրութեան համար: Եկել էք դուք այստեղ հեռաւոր Ամերիկայից, Ե-

գիպտոսից, Անգլիայից, Ֆրանսայից, Բալկանեան երկրներէց, Սովետական երկրի բոլոր սամաններէց. եթէ կան բացականեր որնէ թեմից, դա Հարաւային Ամերիկան է: մենք որոշակի տեղեկութիւններ ունենք, որ նրանք էլ ճանապարհել են արդէն, բայց տեղի հեռաւորութեան և դժուարութիւնների պատճառով մինչ այսօր չեն ժամանել:

Այս ժողովը արտակարգ նշանակութիւն ունի. թէ՛ բուն երկրի և թէ՛ գաղութներին այս ներկայացուցչութիւնը ակնյայտ է դարձնում մեր եկեղեցու միասնականութիւնը: Երգումով սկսեցինք մենք այս ժողովը մեր ազգի և ժողովրդի անունից: Կը կամենայի, որ ժողովը միաբեր շուրջական և սրբազան, և ընտրութիւնը կատարուէր այնպէս, որ ընտրեալը լինի ազգի ընթերցողը: Այս դարաւոր Տաճարի սրբազան կամարներին տակ աղօթում եմ, որ Տէրը առաջնորդի մեզ, որպէսզի պատասխանտու չմնանք մեր խզճի և ժողովրդի առջև:

Ապա Նախագահ Վեհափառ կարգաց Հայ Եկեղեցու թէ՛ ներկայ և թէ՛ բացակայ բոլոր եպիսկոպոսներին անունները:

Վեհափառ երեք անգամ հարցեց պատգամաւորներին, թէ կա՞յ որեւէ անձ, որին յանձնարարուած լինի կաթողիկոսական թիկնածու առաջարկել ժողովից բացակայող որեւէ եպիսկոպոսի. այս երեցս տրուած հարցին պատասխան տրուեց «Ո՛չ»:

Նախագահ Վեհափառի հրամանով քուէատուփը փակուեց և պատգամաւորները հրահանգ ստացան իրենց բաժանուած քուէաթղթի վրայ գրել միայն մեկ անուն, գաղտնի քուէարկութեամբ, պատրաստելու համար թիկնածուների երկանուն ցանկը առաւելագոյն քուէ ստացողներից: Դարտուղար Տ. Գրիգոր Մ. Վարդապետ Կարապետեանը բարձրաձայն կարգաց պատգամաւորների անունները, որոնք կարգով և անձամբ ձգեցին իրենց քուէները փակուած տուփի մէջ, որին հսկում էր արտոգապետ Սրբազանը: Անունների ընթերցումից պարզուեց, որ երկու պատգամաւոր մէկը Հայկազի՝ Արշակ Դալէմբերեան և երկրորդը Վրաստանից՝ Սամուէլ Շահպարեանն բացակայ են հիւանդութեան պատճառով:

Պատգամաւորներ Բարգէն Ղորուղեանը և Սարգիս Քիրքեճեանը հրաւիրուեցին հսկելու ընթերցմանը և արձանագրութիւնը կազմելուն: Նախագահ Վեհի հրամանով բացուեց քուէատուփը և հայուսեցին քուէները, որոնց թիւը 111 էր:

Քուէարկութեան արդիւնքը հաղորդուեց Նախագահ Վեհափառին, որը ժամը 4 և 45 րոպէին հանդիսաւոր կերպով յայտարարեց ժողովին, թէ Ամեն. Տեղակալ Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոս Չէօրէքեանն ստացել է քուէարկող 111 պատգամաւորների 110 քուէն, իսկ մէկ քուէ տրուել է Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին: Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գաբրիէլն Աւր յայտարարեց.

«Այս յի քուէն տուել է ինձ իմ Սրբազան եղբայրը, Տ. Տեղակալ Արքեպիսկոպոս Չէօրէքեանը, որին ես մեծ հաճոյքով վերադարձնում եմ հազարապատիկ չափով»:

Այս յայտարարութիւնից յետոյ ժողովը միաձայն և ձեռամբարք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս հռչակեց Տ. Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոս Չէօրէքեանին: Տանն Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսը յարեց հետեւեալը. «Ազգը գիտակցաբար ընտրեց առճանաւորագոյնը»:

Նորընտիր Կաթողիկոսին անմիջապէս մատուցուեց Հայրապետական Գաւազանը, սեղանների վարագոյրները բացուեցին, Մայր Տաճարի զանգակներն սկսեցին հնչել հանուր հայութեան աւետելու համար, թէ վերացուած է Ս. էլմիածնի կաթողիկոսական գահի վրայից եօթամյա սգի թուրը: Մայր Տաճարի դռները բացուեցին և նրա խնկարոյր կամարների տակ հաւաքուած պատգամաւորները ցնծալով ուրախութեամբ և որոտնդոտ ծափահարութեամբ հաղորդ եղան մեծ աւետիսին: Եկեղեցական հայրեր խմորվին երգեցին «էլմիածինն ի չօրէս» շարականը: Յուզուած էր ամբողջ պատգամաւորութիւնը, յուզուած էր նաև Նորընտիր Հայրապետը: Շարականների երգեցողութեամբ և անզուսպ ուրախութեան ու կեցցէների տաբափի տակ Ազգի ընտրեալ Հայրապետն առաջնորդուեց Վեհաբան, ուր հայրական օրհնութեամբ և պաշարանդի Նորին Վեհափառութիւնն արձայնեց Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի պատգամաւորներին և ժողովրդին ժամը 5 և 30 րոպէին:

Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի Նախագահ՝

Գ.ԱՐԵՑԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

Գաթուղարուքիւն՝

Գրիգոր Մ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՍԱՀԱԿ ԱԻ. ՔԱՀ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԱԻ. ՔԱՀ. ԹԱՎԱՐԱՔԵԱՆ

Ա. Գ. ՍԱԶՃՅԱՆ

Ասեղնապետներ՝

Ա. ԻՍԱՀԱԿԱՆ

Ս. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

ՃԱՆԻԿ ՉԱԳԸՐ

ՀԱՅԿ ԳԱՎՈՒՔՅԱՆ

ՅՈՒՆԵՍԿՈ

Ն. Ս. ՕՍՈՒԹԻՒՆ Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԿԵԼԵԿՈՅ

12 Յունուար 1947ին Պեյրուք, Ամերիկեան Համալսարանի ժողովասրահին մէջ, մեծ շուրջով ծովափնուած է Վեհ. Տ. Գաւրեգին Կաթողիկոսի ծննդեան՝ աղամանդեայ, քաղաքացիական եւ գրական գործունեութեան՝ ոսկեայ, եւ իշխանագոյնացման՝ արծաթեայ երեսակ Յօրեղեանները:

Յօրեղեանական հանդիսութեան իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին Պեյրուքի գիտական հասարակութիւնը, Լիբանանի պաշտօնական վարչապետ Սալահ Ռիաս Պէյ Սօլի, եւ ազգային ու յարաւումնական ներկայացուցիչներ: Յանուն Սուրապիմի Ամեն. Պատրիարքին եւ Միաբանութեան յօրեղեանին իր ներկայութիւնը տարածեալ Ա. Սրբուհի Լուսաւարապետ Գեհ. Տ. Նիքիտի Վրդ. Տեմեռեանը:

Յօրեղեան Վեհափառը եղալիք դժմ մըն է մեր եկեղեցիին, ու ազգին մեծարժէք եւ սիրելի զաւակներէն մին: Իր կեանքին բոլոր երեսները եւ ասպարեզին հանգրուանները եղած են բեղմնաւոր եւ լեցուն: Վեհափառը պատմական, բանասիրական, հնագիտական եւ մանրամասնաշաղկապ արուեստին շուրջ յայտնաբերած իր լուրջ, բազմաթիւ եւ նորութիւններով լեցուն երկասիրութիւններով, արդէն հրատարակուած եւ անթիւ, ծանօթ է իբր մեր պատմութեան արժէքներու մեծ հմուտը, որուն գործը հայ միջին դարերու արուեստներու ուսումնասիրութեան մէջ երեւան եկող հարցերուն կը բերէ վաւերական փաստեր եւ լուծումներ, անոնց ծագման, զարգացման ուղղութիւններու, եւ կրօնած ու գործուած ազդեցութիւններուն ի խնդիր: Ան կը գտնուի մեր պատմութեան ու բանասիրութեան երախտաւոր միւս մասներէն իր մերտնով, որ կը ջանայ մէկ կողմէն քաղաքացիութիւնը ընել օրջաններուն եւ միւս կողմէն կենդանի եւ անսուսկալութիւններով եւ փաստերով արժեւորել գանձի: Մեր պատմաբանասիրական արեւելեան դպրոցի ամենէն ասակ եւ արդիւնաւոր ներկայացուցիչներէն մին եւ առաջինը կը մնայ Յօրեղեան Հայրապետը Մեծի Տանն Կիլիկիայ:

Համեստ գիւղական վիճակէն մինչեւ բարձրագոյն գաղաքը մեր նուիրապետական արտուններէն միոյն, ան բարձրացած է շնորհիւ իր անձնական, իմացական եւ բարոյական հազուագիւտ շնորհներուն:

Վեհափառ Յօրեղեանը ամենէն առաջ ամբասիր, ազգանուէր եւ գաղափարապետ եկեղեցականն է, որուն կեանքն ու արդիւնաւոր գործունեութիւնը կ'ընեն զինք մեր եկեղեցւոյ մեծ իշխաններէն: Առակետութեան օրջանէն մինչեւ կաթողիկոսութիւն, Նորին Վեհափառութիւնը եղած է ուսողի, լուրջ ու զննող, եւ իր եկեղեցական ասպարեզին առաջին սանդխամասին վրայ իսկ՝ ուսագրաւ դարձած գրական եւ մանաւանդ բանասիրական աշխատութիւններով, Սասմայ Մեհրը եւ Փշրանքներ ժողովրդական բանահիւսութիւնից՝ այդ օրջանի գործեր են:

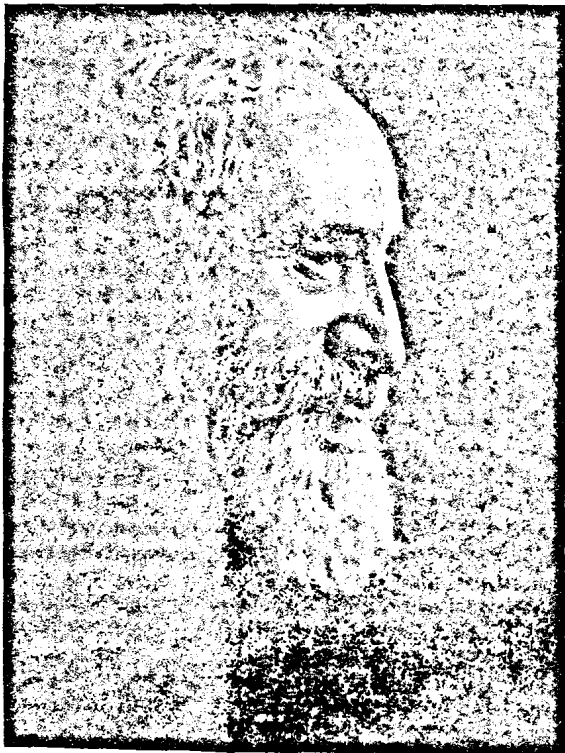
Վեհ. Յօրեղեանի երկասիրութիւնները հրատարակուած եւ անթիւ կը բաժնուին քանի մը երեսներու:

Ա.) *Ժողովրդական բանահիւսութիւն*, «Սասմայ Մեհր», «Փշրանքներ ժողովրդական Բանահիւսութիւնից» եւ «Ռոստոմ Զալ»ը իր դեռահաս օրջանի գործեր են, որոնք նպատակ ունին բանասիրական աշխատի ուսողութիւնը հրաւիրել այն անգին զանձանքով վրայ, որոնք հայ ժողովրդական բանահիւսութեան կը պատկանին, ինչ որ նոյն օրջանին պիտի ընեն անմահն Կովստա, կազմելու հայ ժողովրդական երաժշտութեան նոր տարաւոր եւ Թարմանեան՝ մեր ճարտարապետութեան նկատմամբ:

Բ.) *Պատմաբանասիրական եւ մատենագրական*. — Այս կարգի գործերուն առաջինն է «*Նորստոյնի թարգմանիչ եւ երկասիրութիւնը Նորին*», «*Մխիթար Սաննեցի*», «*Մխիթար Այրիկանեցի*», «*Թովմա Մեծփեցու կեանքը*», «*Զագալանից ժողովրդ*» վերադարձն ունեցող կարեւոր գործեր, որոնք մեր եկեղեցւոյ պատմութեան եւ դաւանաբանութեան կը բերեն կարեւոր լուսաբանութիւններ եւ հետմանք:

Այս կարգի գործերուն կը պատկանին նաեւ տակաւին լոյս չտեսած բնագիրներ՝ *Ոսկերեքանի, Կիւրեղ Աղեքսանդրացւոյ, Որոգինէսի* հայերէն բարգմանութեանց եւ *Ստեփանոս Սիւնեցիի «Զորից Աւետարանաց Մեկնութիւնը»* եւ *Գր. Մագիստրոսի Թուղբերը*:

Քեան մէջ ամբողջ շրջաններ եւ ուղղութիւններ լուսաբանելու: 1) *Նիւթեր եւ Ուսումնասիրութիւններ Հայ Արուեստի եւ Մշակոյթի պատմութեան*, որուն երեք պըրակները արդէն հրատարակուած են եւ չորրորդ ու հինգերորդ հատորները պատրաստութեան մէջ են, բաղկացած Պողոսականը եւ

ՅՈՐԵԼԵԱՐ ՎԵՂԱՓԱՌԸ

ՄԵՍԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

Գ.) Հայ Արուեստի եւ Մշակոյթի վերաբերեալ ուսումնասիրութիւններ. — Վեհ. Յոբելեար մեծ հեղինակութիւն մըն է Ժ.Գ. Ժե. Գաբելու, գլխաւորաբար, եւ անկէ առաջ եղած մանրակարգական արուեստին մէջ: Ունի այս շրջանի արուեստին նուիրուած մեծագրութիւններ, որոնք մեկնակեցներ կը ծառայեն մեր արուեստի պատմու-

գմբէթաւորումը Հայ Տաճարների, Գերեզմանական կոթողներ եւ նրանց հնագիտական արժէքը, Վախթանգ Որդի Ումեկայ, Իգնատիոս Մանրանկարիչ եւ Շոթոռկանց տոհմը, Հաղբատի դպրոցի մի գլուխ գործոց, Խաղբակեանք կամ Պռօշեանք հայոց պատմութեան մէջ: Այս կարգի աշխատութիւններուն կը պատկանին նաեւ Հաւուց

Քառի Ամենափրկիչը եւ նշյանուն Յուշարձաններ, Աղիբեկհանը եւ նրանց շինարարութիւնը :

Այս խումբէն կարելի է դասել ցայժմ չհրաճարակուած հետեւեալ գործերը, **Ջեռագրական յիշատակարաններու հաւաքածոն** բաղկացած երեք ստուար հատորներէ, **Դըր-լութեան Արուեստը**, **Հին Հայոց մէջ, Ժէ. դարու Հայ Մանրանկարչութեան եւ Որմանկարչութեան մասին եւ Հայ Մանրանկարչութեան Քարտէզը** որ Վեհափառի անգուգական եւ կործակման գործն է օտկալին իր վերջնական ձեւը չէ ստացած :

Յիշեցնմբ միայն գլխաւորները գրչի այս մեծ բանուորի գործերէն, առանց անդհադառնալու իր գիտական, գեղարուեստական, գրական, կրօնական եւ եկեղեցագիտական բնոյթ կրող յօդուածներուն, որոնց թիւը հարիւրը կ'անցնի, հրատարակուած զանազան հանդէսներէջք եւ պարբերականներու մէջ :

Վեհ. Յօբէլարը մեծ հայրենասէր մըն է, Ղեւոնդ Յերցի, Աւստրալեցիի եւ Խիմեանի գիծէն, որ մեր դժբախտութիւններուն եւ յուսանաս վիճակներուն տուած է իր մեծ հոգիին խախտյուն ու կազդույր :

Իսկ իբրեւ բեմասաց եւ դասախօս, ան ունի գաղտնիք բազմութիւններ մացնիսացնելու եւ հարատւութիւնն ու հմտութիւնը մեքի մեծ վայելիներուն առաջնորդելու ունկնդիրները : Անոնք որ բախտը ունեցած են գինը լսելու, տարիներով մնացեր են իր հետասաւոր ու հմայֆոս հոգիին պոռկակցող գեղեցիկ պատգամներու աղօթելութեանը օակ : Մեծ հեռապակեւերն ընդգրկող, բարձունքներու սեւեռաթիթ մարդ է Վեհափառը : Նպասակ իր մէջ ամեն օր ապրող ու երբեք չսպառող իրականութիւն է, եւ հասկանալի տարիներու այն բարձունքին՝ որուն վրայ ինք կը կենայ առանց տեսնել ուզելու անոնց թիւը, Վեհափառը աշխոյժ է ու կայտառ, լարուած ուժանակի մը նման :

Անա այս կարգի անսգահ աւժանիքներով մեկուն Յօբէլարն է որ կ'ատարուեցաւ Պէյրութի իր երմին մէջ : Սկիզբնական մը որ աւելի քան յիսուն տարիներ ծառայած է իր ժողովուրդին գիրով, խօսքով եւ գործով, իր աստիճանի աւժանալայնը գիտակցութեամբ, որ «սակաւ ընտելալ»ներու առանձնաւորներն է միայն :

« Սիոն » յանուն Սրբոց Յակոբեանց Արքուի Ամեն. Գահակալին եւ բովանդակ Միաբանութեան Վեհ. Յօբէլարին կը մաղթէ ամեն բանէ առաջ երկար կեանք, ազգանուիր ծառայութեան իր մեծ գործին համար, իրենց սպասելի լաւագոյն արդիւնքներու փափաքով : Իցիւ թէ ուրսուն տարիներու այս փառքին դիմաց մեր յարգմանը կարելի ընէ իրեն այն **ուրախութիւնը**՝ որուն նպասակ ունին այս Յօբէլարեան օտակատարութիւնները :

Գ Ի Բ Դ Ե Ը

Մերագրութեան, զանազան հեղինակներէ յրկուած են կարգ մը պատմական, գրական, ֆինադանական եւ բանաստեղծական հաստիքներունց ունեցող կ'ուզենք հոս անդրադարձալ, կատարած ըլլալու համար մեր պատճիւր հանդիպանոց՝ որոնք այնքան սիրաշատ կերպով իրենց մեքին տուին են վճարէր հայ մշակոյթին :

Մեզի կ'սկսի գիրքերու խառնաշփոխ հեղինակը վճարած է իր այդ պատճիւր ունիով, արծարով եւ երբեմն պղինձով, համաձայն իր ունեցածին ու թող ներողակիտ ըլլան եթէ այս հեղինակ մէջ անոնք կ'ընտրեն համաձայն մեր մշակոյթին բնած իրենց արժէքին :

Ն Գ Ի Բ Դ Ե Ը

Համայնապատկեր Հայ Մօակոյթի

Ա. Պատիկ, 1946, Գաւիթ :

Ինձանով որ սրտագին նուիրումով պատասխանած հատոր մը, որ համաձայն իր յառաջարկի յայտարարութեան, կը թուի ըլլալ անձնական նօթատետր մը մեր անցնալի գեղեցիկութեան անձնութեան անհնց արժեւորման փաստագրուի :

Համայնապատկեր մը, մանրացոյցով դիտաւած անկան, որ անձերն ու իրաւութիւնները փոխանակ պղտիկնալու, աւելի խառցած ու ծանր կը կշռեն : Աւելի ճիշտ շարանը մեր արժէքներուն է փառքներուն, իրենց մեծ, որտառաւ ու տրտուած շուքերով, որոնք հակառակ իրենց աւարտ տողանցումին, կը մեծնան ու կը խորանան, շնորհիւ հոգեկան այն յոտակ լոյսին, եւ հայեցի էշմարտութեան, որ Ա. Պատրիկին է, մեր անցեալ ու ներկայ արժէքներուն նկատմամբ :

Ի պատիւ այս սեղով, բայց մանաւանդ օգտակար ու կարեւոր հատորին, պէտք է ըսեր թէ Ա. Պատրիկ ճիշտ է տեսած է արեւմտեան մեր դարերը, եւ զանոնք իր նկարչի տաղանդով վերածած այն գեղեցիկ համայնապատկերին՝ որ իր գիրքն է :

Թէ այդ գործը օւղղուած զանգուածին ի վիճակի չէ իր թելադրած խիտ ու այնքան շահեկան հարցերուն նոր կամ վճարկան վերբերումներն ընելու, պարագայ մըն է որ ոչինչով կ'անդրադառնայ դրքի նախատարին: Կը հաւատանք թէ զայն թերթադուլ ամէն նախորդի զէջ մը աւելի պիտի հայ զգայ ինքզինքը, երբ հատորը կ'աւարտէ, և այս յաւելումի կարողութիւնը նուազ արժանիք մը չէ: Առաքել Պատմիկը արժանի է երախտիքի:

Բարձրերդ, Բերքումսն

Ս. Սահակեան, 1945, Գաւիթ

Չարլամփ-էն վերջ, Բարձրերդ շարունակուածին մըն է, բայց ոչ յաւելում մը, ասիկա թէ դատապարտութեան և թէ արժանիքի նշան մըն է, թէ իր խառնուածքը կը շարունակէ ինքզինքը պահել արտաքին աշխարհին դէմ:

Տառ տարիները որոնք կը բաժնին իր երկու բանաստեղծական հատորները, մենք չենք փորձեր արժեւորել այս հատորով: Միւս կողմէն գիտենք թէ է. Թէքէեանի իւրաքանչիւր տառ-ումնակը մեր հոգեբանութեան և արուեստի մարդերէն խոսացեալ երեսներ և վկայութիւններ կը ներկայացնեն, Գիտենք նախպէս թէ Բարձրերդի նշանակը իր ինքնատի ապրումներուն միայն չի հակադրել իր հոգեգալարը, այլ և իրմէն բարձր-վին նոր ապրումներ կ'արտաբանէ:

Վ. Թէքէեանի լայնէ տաքցած մը, որ ամէն-նէն մտքը կցցաւ կենսա վարպետին, պահպանելով հանդերձ իր գիծերը, այդ լայնէն չտիրապետուելու աստիճան: Բարձրերդին մէջ Ս. Սահակեանի ամօրն թէքէեքը աւելի ընկալուել ու կատարել է և կը պահէ չափին հանդէպ դատական հասկացողութիւն և հաւատարմութիւն: Սեղմ, ժուժկա և զուսպ, ուշադիր որ լեզուի կշռոյթին և զգայարաններ, Ս. Սահակեանի քերթողութիւնը կը զօրժէ շատ համակերպի տարբերութիւն, անոնք զան մեր պատմութիւնէն, մեր աւարտայնէ և կամ բանաստեղծի ներքին աշխարհէն: Տեփիլներ, յուշեր, պարեն և կամ արտէն փրթած խոստովանութիւններ, երբեմն կարօտ յաւան թախիծ ու երազ, միշտ լրջութեան աստուով՝ հանելի յատակ մը կը ճարեն Պ. Սահակեանի հատորին:

Բարձրերդ հատորը մեր վերջի լրջանի ամէնէն յաջող գործերէն է Սփիւռքի բանաստեղծութեան:

ԱճԳԻՃ (Բերքումսն)

Ս. Գալալիսեան, Գաւիթ, 1946

Կեանքի մէջ անսրբաբերելի դժբախտութիւններ կան, անոնցմէ մին պէտք է նկատել այս դրքը: Այսպէս կ'ըսենք մտածելով այն անտրակելի, չըսելու համար անկարելի, քերթումաներուն՝ օրոնք կը լեցնեն հատորը:

Առաջին մտածումը որ կը յինուի մեր մէջ, երբ կը զարգանք այս հատորը լեցնող քերթումաները, անոնց բանաստեղծական չլլալու փառ-

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՍԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՆԻ ԲԵՄԱԿԱՆ

✽ 5 Յուն. Կիր. — Երեկոյին «Լրաշափառ» լանդիտաւոր թափորով Ս. Պատրիարքը առաջնորդուեցաւ Մայր Տաճար ուր Նախագահեց երեկոյեան զարարումներին և Դաւթի Մարտիէի և Յակոբոս Տեառնեղբայր Առաքելոյ տօնի նախատեսակին: Զկնի պատմականց նորին Ամենապատուութիւնը թափորով առաջնորդուեցաւ պատրիարքարան և թափորականը մեկնեցան Ս. Պատրիարք Լոր օրհնութիւնը առնելէ յետոյ:

✽ 6 Յուն. Բշ. — Ս. Աթոռայ տօնին առթիւ, ըստ ռովորութեան, առաւօտեան ժամերգութեան «Փառք» կարծնաւնոյի ատեն, զգետաւորանած շուրջառով և եմփորներով խալ և պատրիարքական դաւազան ի ձեռնի ն. Ամենապատուութիւնը բարձրացաւ Առաքելական Ս. Աթոռ և մնաց մինչև ժամերգութեան վախճանը, երբ ընդունեց ներկայ հոգեւոր դատուն շնորհաւորութիւնը: Ս. Պատարագը մատուց Պատր. Փշոյ. Գեր. Տ. Գէորգ Վրդ. Ճանաչեան, քարոզեց Ս. Աթոռայ լուսարարական Գեր. Տ. Նիկիէ Վրդ. Տէրտէրեան: Ս. Պա-

տեն է: Ու պէտք է աւելցնել թէ սեռին պատկանած յառկութիւններէն ոչ մին կայ հան, չափէն ու յանգեց զատ, ի՞նչ այս բուրդի ետին անհուն բացակայ մը՝ նայինք բանաստեղծութիւնը: Ե. Գալալեան չունի ոչ երևակայութիւն ոչ ալ մտածում և շեշտ՝ ապրիլ ըստած երեւոյթին դէմ:

Նախադասութիւններ բանիլ, նետել տաղերու կունկին շողողողուն անպաններ, փոխաբերութիւններ թափել մտքի նիւտը ծուլարանէն, և տեղի ու անտեղի աւարտել էջերը, ամէն բանի կրնայ նմանիլ բացի բանաստեղծութենէն:

Կառուցում չենք փնտրել, վասնզի առանց վերոյիշեալներու իրական գոյութեան, ոչինչ կարելի է կառուցանել: Ե. Գալալեան իր մտքի մէջ իր նիւթերու վերնագիրները ունի միայն, և քերթումաքը կը սկսի միշտ բառէ մը, պատկերէ մը կամ հասարակ տեղիք մտածումէ մը թեւադրական: Վերոյիշեալ դատումները աւելի տեսանելի պիտի ըլլային անշուշտ, եթէ հնար ըլլար մէջերումներով ցուցնել, օսական չարքեր անգուստ այդ յիշատակը անգամ մը ևս կրնայ: Այս քանի մը բացասական տողերէն վերջ, կը զարմանանք թէ հոգեկան ի՞նչ պահանջներ դրահանելու համար լայնիւր տրուած է այդ հատորը, երբ անոր մէջ ամենադժուր չափով ի՞նչ չկայ մեր ժամանակը տաղնապիցնող մտածութիւններու և զգացումներու հանդէպ:

Տխուր է անշուշտ որ դրքի մը առթիւ ըստածները սկսին ու վերջանան բացասական դատումներով, օսական հակադասութիւններ տարբեր կերպով կարելի չէ կարգալ:

A.R.A.R. @

տարագէն վերջ, Ն. Ամենապատուութիւն թափորով առաջնորդուեցաւ Պատրիարքարան: Թափորականք մեկնեցան Ն. Ամենապատուութեան օրհնութիւնը առնելէ յետոյ, Պատրիարքարանի մէջ եղան շնորհաւորութիւններ և պատուատիւրութիւն: — Երեկոյին, Ս. Պատրիարք Հայրը Աթոռի տունին առթիւ եղած ընթերցի ասոն նախագահեց միաբանական սեղանին, Բարեմաղթական և առեւեր արտառանցքին չոգ. Տ. Նորայր Վրդ. Փողարեան, չոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքանամեան և Պ. Յ. Սլազան: Ժառ. Վարժարանի սաները երգեցին օրուան համար պարտադրուած երգեր: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը իր շնորհակալութիւնը յայտնեց նաախօսներուն և ժառաններուն և ուսուցիչներուն, ու աւելոր պատշաճ խօսքեր ընդդէմ ներկաներուն, փակեց օրուան հանգիստութիւնը:

— Յաջորդ օրուան Ս. Ստեփանոսի տունին առթիւ Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց երեկոյան պաշտամունքին և նախատեսակին:

✱ 7 Յուն. Գշ. — Ս. Ստեփանոսի տունին առթիւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց առաւօտեան պաշտամունքին և արարչութեանց օր կատարուեցաւ աւանդական շքեղութեամբ երկու սարկաւազներու: ✱ տարւ որարակիրներու մասնակցութեամբ Ս. Պատրիարք մատուցուեցաւ Ս. Ստեփանոսի մատուռին մէջ: Քարոզեց չոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքանամեան, վեր հանելով Ս. Ստեփանոսի մարտիրոսութիւնը և երկան բերելով անոր բարոյական արժեքները: Ս. Պատրիարքն յետոյ բարեշնորհ սարկաւազներն ու ուրարակիրները առաջնորդութեամբ իրենց հոգեւորի խնկարկուններուն ներկայացան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր և առին իր օրհնութիւնը:

— Յունաց Ծննդեան տօնին առթիւ Ս. Պատրիարք Հայրը ընկերակցութեամբ ասոր վարդապետներու շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Յունաց Ս. Պատրիարքին և պատուով ընդունուեցաւ Պատրիարքական Գերաշնորհ Փոխանորդէն և Սինոդի բոլոր անդամներէն: Ս. Պատրիարք Հայրը մասնաւոր բարեմաղթութիւններ ըրաւ Յունաց Ս. Պատրիարքի ապագայինման և առաջնութեան համար: — Պատ. Փոխանորդ Գեր. Տ. Գեորգ Վրդ. Ճանաչեան ընկերակցութեամբ հոգեւոր վարդապետներու՝ Ասորուց, Ղպտոց և Հայկազուն հոգեւոր պետներուն շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Ս. Ծննդեան տօնին առթիւ:

✱ 8 Յուն. Դշ. — Ս. Փողոս Գետրոսի տունին առթիւ Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց երեկոյան պաշտամունքին և նախատեսակին:

✱ 9 Յուն. Եշ. — Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց առաւօտեան պաշտամունքին և ներկայ գտնուեցաւ Ս. Պատրիարքին որ տեղի ունեցաւ Սրբազան Առաքելոց վերնամատուռին մէջ աւագ սեղանի անհակ կողմը: Ս. Թարգմանչաց մահապապատեղի բոլոր փղբրիկները Ս. Հաղորդութեան առին:

✱ 10 Յուն. Ուր. — Սրբոց Որդաց Որոտման նախատեսակին առթիւ Ս. Պատրիարք Հայրը հանդիսաւոր շնորհակալութեամբ մուտք գործեց Մայր

Տաճար և նախագահեց երեկոյան պաշտամունքին և նախատեսակին Ս. Գլխադրի գահին մէջ: Զինի պաշտամունք թափորով առաջնորդուեցաւ պատրիարքարան ուր Նորին Ամենապատուութիւնը տուաւ իր փակման օրհնութիւնը:

✱ 11 Յուն. Եր. — Սրբոց Որդաց Որոտման տունին առթիւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց առաւօտեան պաշտամունքին և Ս. Պատարագ մատուց. Ս. Գլխադրի սեղանին վրայ և քարոզեց: Գետ Ս. Պատարագի Ս. Տաճարէն նախագահեց օրուան թափօրին ամպնովանորի: Երիցս չըլան ընելէ յետոյ կենաց փայտով, Ս. Պատրիարք Ս. Սեղանէն իր օրհնութիւնը տուաւ հաւատացեալ բազմութեան: Զինի պաշտամունք Նորին Ամենապատուութիւնը թափօրով առաջնորդուեցաւ պատրիարքարան ուր տուաւ իր օրհնութիւնը և ըրաւ իր մաղթանքը:

✱ 13 Յուն. Բշ. — Ս. Պատրիարք Հայրը հին տոմարի, ամանորի առթիւ, երեկոյան պաշտամունքէն յետոյ պատրիարքարանի սրահին մէջ Միաբանութեան բոլոր անդամներուն 1947ի Օրացոյց նուիրեց և շնորհաւորեց օրհնութեամբ:

✱ 14 Յուն. Գշ. — Հին տոմարի մամնորի առթիւ Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ս. Պատարագէն վերջ պատրիարքարանի մէջ տեղի ունեցաւ պարտադրուած մանաւոր հանդէս բազկացած հաւորեց, երգեց և արտասանութիւններէ: չոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքանամեան խօսեցաւ Ս. Յակոբեան Միաբանութեան կողմէ: Բարեշնորհ տիրացու Մանուկ Սարկաւագ Հնժայրանին և ժառ. Վարժարանի կողմէ, Նոյնպէս Թարգմանչաց երկուս վարժարանէն և Մանկապարտեղի կողմէ փղբրիկ մը ծաղկեփունջով արտասանեց: Ս. Պատրիարք Հայրը օրհնութեամբ և հարկապահ յիշով պատախանեց բոլորին յանուն Ս. Աթոռոյ և չորս հարիւր շնորհաւորողներուն բաշխեց Յոգպէի ընտիր նարինները ըստ ասանդական սովորութեան: — Հանդէսէն յետոյ Ս. Պատրիարք Հայրը ընդունեց շնորհաւորութիւնները Նորին Վսեմութիւն Պաղեատին Բարձր Գոմիտէութեան Գլխաւոր Քարաւանապետութեան եւ Երեսնադէմի Վսեմ. Վառավարէի և այլ պետական պաշտոնատարներու և հիւպատոսներու շնորհաւորութիւնները: Ն. Վ. Բարձր Գոմիտէի կողմէ անձամբ ներկայացան Բ. Գոմիտէի Թիկնապար և Վսեմ. Ռուհի Փէյ: — Յետ միջոցին, Ս. Պատրիարք Հայրը ընկերակցութեամբ Տնօրէն Ժողովի պատանդամներուն, ժառ. Վարժարան այցելեց, տեսչութիւնը, ուսուցչական կազմի ու աշակերտութիւնը շնորհաւորելու և օրհնելու:

✱ 18 Յուն. Եր. — Ս. Ծննդեան և Աստուածայայտնութեան տօնի ճրագալոյցի առթիւ Ս. Պատրիարքը ընկերակցութեամբ պատ. Միաբանութեան, հանդիսաւոր թափօրով և առաջնորդութեամբ ձիւսեր և հեծեղանաւոր ստորկաններու ժամը 10-ին մեկնեցաւ Բեթղհէմէմ կէս ճամբան: Ս. Եղիայի վանքին առջև հիմաւորուեցաւ Բեթղհէմէմ Քաղաքապետարանի, Թաղա-

պետութեան և կառավարութեան ներկայացուցիչներու կողմէ որոշեց շնորհաւորեցին Ս. Գատարիարը Հայրը և պատուաւորուեցան: — Շարունակելով գնացքը թափօրը կանգ առաւ Ս. Ծննդեան տաւարի մեծ հրապարակին առջև, ուր կը սպասէր մեծ բազմութիւն մը, Սրբազան Գատարիարը Հայրը հոն դիմաւորուեցան տեղւոյն կառավարիչէն, ոստիկանաց հրամանատարէն և քաղաքապետութենէն և մեր վանքի տնօրէն և միաբանութենէն: Նորին Ամենապատուութիւնը «Խորհուրդ մեծ» շարականով հանդիսաւոր թափօրով դիմաւորողներու ընկերակցութեամբ առաջնորդուեցաւ վանք, ուր իր օրհնութեամբ հանդիսականքը արձակուեցան խաղաղութեամբ:

Այս մտից թափօրէն վերջ, տեսարանի մէջ ընդունուեցան և պատուասիրուեցան Բեթլէմէի վերայից աչալտոնական անձնաւորութիւնները: — Յետ միջօրեի ժամը 2-էն մինչև 6 տեղի ունեցաւ «Հրապարակ» երեկոյեան ժամերգութիւն և ձրագայլոյցի Ս. Գատարազ և Թափօր գէպի վանք, նախագահութեամբ և ներկայութեամբ Ս. Գատարիարը Հօր: — Գիշերուան ժամը 10-էն մինչև յաջորդ առաւօտ ժամը 6.30, տեղի ունեցան Գիշերայային և Առաւօտեան պաշտամունքներն ու Ս. Գատարազները, լրօրհեաց արարողութիւնը և թափօրները և նախատեսակը նախագահութեամբ և ներկայութեամբ Սրբազան Գատարիարը Հօր: Կէս գիշերուան Ս. Ալլիի մեր պաշտամունքին պահանջ Ս. Գատարիարը Հայրը տուաւ իր Ս. Ծննդեան պատգամը և օրհնութիւնը, իսկ Ծննդեան հանդիսաւոր Ս. Գատարազը մատուց Ս. Ալլիի մէջ նախագահելով վերջէն թափօրին գէպի մեր վանքը՝ Ս. Յակոբ մատուաւր, ուր տեղի ունեցաւ լընթերցումը Ծննդեան Ս. Աւետարանին, երգեցողութեամբ Վեպաք ի բարձունքին: — Ի Ս. Յակոբ, ձրագայլոյցի Ս. Գատարիարը մատուցանեցաւ ի Ս. Լընթարական տեղիցէն, իսկ Ծննդեան Ս. Գատարազը՝ Ս. Յակոբայ Մայր Տաւարին մէջ, երգեցողութեամբ կատարուեցան տեղացի զպիւրներու կողմէ:

Ս. Գատարիարը Հայրը ընկերակցութեամբ հոգ. միաբան հայերու, իր շքախումբով երուսաղէմ վերադարձաւ ժամը 10-ին և թափօրով առաջնորդուեցաւ պատրիարքարան, ուր ներկայք արձակուեցան Նորին Սրբազանութեան շնորհաւորական խօսքերով և օրհնութեամբ:

Ք 20 Յուն. Բշ. — Ս. Ծննդեան մեռելոյցի առթիւ Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաւարին մէջ, Յետ Ս. Գատարազի շնորհաւորական այցի եկան, յաջորդաբար, Յունաց Սրբազան Գատարիարի Փախանորդը Սինդիի և միաբանութեան ներկայացուցիչներով, լիատինաց Սրբազան Գատարիարի Փախանորդը իր ներկայութեամբ:

Ճրանչիկեանց մեծաւորը՝ Առաջիկայից Ժողովին անդամներով, Ասորաց, Ղպտոց և Հապէշաց հոգեւոր պետերը՝ իրենց միաբանութեան ներկայացուցիչներով, անգլիացաց եպիսկոպոսը, Եպիսկոպոսական եկեղեցւոյ ներկայացուցիչ՝ Դոքտոր Քլայն իրենց նկատարչներով, Հայ, Յայն և Գերման կաթոլիկ միաբանութեանց հոգեւոր տեսուչները, Սկոթլանդացաց Երուսաղէմի երիցապետը իր ներկայութեամբ:

Ք 26 Յուն. Կիւր. — Ս. Ծննդեան ութօրեկի առթիւ, Ս. Գատարիարը Հայրը «Ներաւախաւով» մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաւարը և Ս. Գատարազը մատուց Ս. Գերեզմանին վրայ և քաղաքը օրուան տունի խորհուրդին վրայ: Յետ Ս. Գատարազի Սրբազան Գատարիարը Հայրը թափօրով վերադարձաւ պատրիարքարան ուր կատարուեցան հանդիսաւոր տնօրինէք և Ս. Աթոռոյ օրհնութիւնը:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

Ք 1 Յուն. Դշ. — Ըստ սովորութեան, Ամեն. Ս. Գատարիարը Հայրը, Նորին վսեմ. Բարձր Գոմիսէրին, կառավարական բարձր պաշտօնեաներու և բոլոր հիւպատոսներուն շնորհաւորական գիր և քարզ զրեցեց ամենորի առթիւ:

Ք 3 Յուն. Ուր. — Ասորաց նորընծայ եպիսկոպոս Գեր. Տ. Աթանասիոս Եղու իր ներկայութեամբ առաջին այցելութիւնը տուաւ Ամեն. Ս. Գատարիարը Հօր:

— Նոյն օրը, լեհաստանի ընդհ. հիւպատոս Մոնս. Վլեթթօր Պրլ. այցելեց Ս. Գատարիարը Հօր:

Ք 4 Յուն. Շր. — Գատար. Փախ. Գեր. Տ. Գէորգ Վրդ. ձանազեան, ընկերակցութեամբ հոգեւորական հայերու, Նորին Ամենապատուութեան կողմէ փոխադարձ այցելութեան գնաց առօրէց նորընծայ եպիսկոպոսին:

— Նորին Ամենապատուութիւն Ս. Գատարիարը Հայրը ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի, փոխադարձ այցելութիւն տուաւ լեհաստանի ընդհ. հիւպատոսին, լեհական հիւպատոսարանի մէջ:

Ք 11 Յուն. Շր. — Երեկոյին, Ս. Աթոռոյ լուսարարապետ Գեր. Տ. Եղիշէ Վրդ. Տէրաբեքեան Պէյրուք մեկնեցաւ, մասնակցելու Կիլիկիոյ վեհ. Կաթողիկոսի յօրհանական հանդիսութեանց ի դիմամբ Ս. Գատարիարը Հօր և Սրբոց Յակոբեանց պատ. Միաբանութեան:

Ք 15 Յուն. Դշ. — Ամեն. Ս. Գատարիարը Հայրը երեկոյին ներկայ գտնուեցաւ Պապեստինի Գլխաւոր Քարտապետ Գր. Կըրնիի պաշտօնական ընդունելութեան օր տեղի ունեցաւ Բարձր Գոմիսէրի ապարանքին մէջ:

1947 Յունուարէն սկսեալ, Սիմնը բոլորած իր քսան-
ամեակը, կը մտնէ նոր շրջանի մը մէջ: Նոր կ'ըսենք, վասն
զի կը զգանք թէ մարդկային այս երկրորդ աղէտէն յետոյ,
աշխարհը իր նոր սեռութիւնները պիտի ունենայ, յեղաշրջման
ենթարկելով անգամ մը նա աւանդական քրիստոնէական ու կար-
գերը: Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն վաղուան աշխարհին կերպա-
րանքը, Եկեղեցին սահմանուած է մեծ գերի մը, այս է հա-
ւատքը բոլոր անոնց՝ որոնք վաղուան աշխարհը խաղաղ ու
գեղեցիկ տեսնել կ'ուզեն:

Մարդկային քաղաքակրթութիւնը նոր փուլի մը մէջ
մտնելու կը պատրաստուի, և անոր վաղուան գործօնները ա-
ւելի քան երբեք հոգեկան կը թուին ըլլալ:

Սիմն յետ այսու պիտի սկսի հրատարակուիլ ամէն ա-
միս, նախապատերազմեան շրջանի ծաւալով և բովանդակու-
թեամբ: Վստահ ենք թէ խերթիս պատուական աշխատակից-
ներն ու ընթերցողները՝ նոր և աւելի ջերմ զգացումով պիտի
դիմաւորեն Սիմնը, որ իբրև հանդիսարան մեր ժողովուրդի
սրտին, մտքին և աւանդութեան, այսինքն մեր կրօնին, Եկե-
ղեցիին, և մեր անցեալ ու ներկայ փառքերուն և արժէքնե-
րուն, իր միակ զոհացումը կը փնտռէ Հայաստանեայց Եկե-
ղեցւոյ զաւակներու սիրոյն և հետաքրքրութեանը մէջ: Վասն
զի Հայ ժողովուրդը Հայ է կրօնքով, իր ազգային աւանդու-
թիւններով, իր առտնին նուիրականութիւններով և իր Մայ-
րենի լեզուով որ դանձարանն ու պահապանը եղած է այս բո-
լորին:

Հոս անհրաժեշտ կը նկատենք յայտարարելու, թէ
Սիմնի տարեկանը յետ այսու պիտի ըլլայ 10 Շիլին փոխան
6 Շիլինի: Ի՛նչնք ժամանակաւոր այս պզտիկ յաւելումը,
նկատի ունենալով միայն թուղթի զինը:

Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ

ՍՐՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՑԱՅ ԵՐՋԱՆԱՌԱՐՏԻՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ, ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԹԻՒ 2

ՕՐՆ ՕՐԵՐՈՒՆ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ

(ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԷՆ)

ԵՐԵՔ ՊԱՏԿԵՐ ԵՒ ՄԷԿ ՊԱՏԳԱՄ

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ԵՐԱԿՍԱԳԷՄ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐՔՈՑ ՑԱԿՈՔԵԱՆՑ

1947

Գին՝ 15 Պ. Դահեկան, Արտասահման 20 Պ.Դ.

Էջ 81

ՄԱՂԹԱՆՔ ՎԱՍՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ

ԵՒ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱԶԳԻՍ

Գին՝ 3 Պ. Դահեկան

Էջ 14

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in
JERUSALEM — PALESTINE